

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Alena Kosová

Zvláštnosti výslechu přestárých osob

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jiří Krupička, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 2. 1. 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 139 512 znaků včetně mezer.

Alena Kosová

V Praze dne 2. ledna 2020

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu diplomové práce JUDr. Jiřímu Krupičkovi, Ph.D. za cenné rady a laskavý přístup při zpracování mé diplomové práce.

Dále patří poděkování všem respondentům, kteří se podíleli na této diplomové práci prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru a dotazníkového šetření.

V poslední řadě děkuji své rodině a nejbližším za podporu, kterou mi poskytovali po celou dobu studia.

Obsah

Úvod.....	1
1. Obecná teorie výslechu	3
1.1 Definice.....	3
1.2 Výslech v pojetí trestního práva, kriminalistiky a forenzní psychologie	4
1.3 Příprava výslechu.....	6
1.4 Taktika výslechu.....	9
1.5 Konstrukce výslechu.....	12
1.6 Dokumentace výslechu.....	13
1.7 Aspekty a etapy formování výpovědi	15
2. Stáří a stárnutí.....	18
2.1 Biologické stáří.....	19
2.1.1 Stárnoucí smyslové orgány.....	20
2.2 Psychologické stárnutí.....	23
2.2.1 Inteligence	24
2.2.2 Paměť	25
2.2.3 Pozornost	27
2.2.4 Poruchy intelektu.....	28
2.2.5 Demence	30
2.2.6 Alzheimerova choroba.....	31
2.3 Sociální změny.....	34
3. Definice přestárlé osoby a zákonná úprava.....	35
3.1 Výslech ve speciální výslechové místnosti	37
4. Zvláštnosti výslechu přestárlých osob.....	39
5. Výslechová praxe	44
5.1 Polostrukturovaný rozhovor s policistkou	44

5.2 Polostrukturovaný rozhovor s právním zástupcem.....	48
5.3 Shrnutí a zhodnocení rozhovorů.....	52
5.4 Dotazníkové šetření.....	54
5.5 Náměty a doporučení.....	60
Závěr.....	63
Seznam použitých zdrojů.....	64
Abstrakt.....	67
Abstrakt v anglickém jazyce.....	68

Úvod

Výslech je jedním z nejvýznamnějších procesních úkonů prováděných v přípravném řízení orgány činnými v trestním řízení a v řízení před soudem a rovněž jednou z nejrozšířenějších a nejčastěji užívaných kriminalistických metod. Cílem výslechu je získat kriminalisticky významné informace z paměťových stop, které jsou zafixovány ve vědomí vyslýchané osoby. Výslech jakožto kriminalistická metoda může být klasifikován na základě mnohých kritérií. Každý druh výslechu je charakteristický určitými zvláštnostmi, které musí mít vyslýchající osoba v průběhu výslechu na paměti a jimž musí přizpůsobit taktiku výslechu a přístup k vyslýchané osobě.

Jedním z těchto klasifikačních kritérií výslechů je věk. Z hlediska věku rozlišujeme výslech osob nezletilých, mladistvých, dospělých a osob starých, jejichž výslechem a jeho zvláštnostmi se tato diplomová práce zabývá. Počet obyvatel ve věku 65 a více let v České republice dosáhl v roce 2018 hranice 2 milionů a zastoupení těchto osob v populaci tvoří celých 19 %. Demografické prognózy ovšem varují, že zastoupení seniorů v české populaci bude v 50. letech 21. století dokonce 30 %.¹ Je tak zcela evidentní, že demografickému stárnutí a jeho důsledkům budeme čelit v mnoha oblastech našeho života, ve výslechové praxi nevyjímaje.

Toto téma jsem si vybrala na základě svých osobních zkušeností a setkání se starými lidmi, kteří navíc často trpěli závažnou duševní poruchou. Navazování kontaktu se starými lidmi a komunikace s nimi je často i v běžném životě velmi obtížná a vyžaduje velkou míru trpělivosti a empatie. Osoby, které se se zvláštnostmi objevujícími se u přestárých osob v důsledku stárnutí dosud nesetkaly, může tato situace zaskočit a některé z nich si nemusí vědět rady, jak k přestárle osobě přistupovat. Podle mého názoru není v současné době věnován dostatek pozornosti seniorům, respektive zvláštnostem a potřebám, které s sebou vysoký věk přináší.

V této diplomové práci bude pojednáno o zvláštnostech, kterými se vyznačují výslechy přestárých osob. První část této diplomové práce je věnována obecné charakteristice a teorii výslechu, jeho druhům, konstrukci, přípravě a taktice. Druhá část se zabývá stářím a stárnutím a analýze změn, ke kterým v jeho důsledku dochází. Třetí část se věnuje definici přestárle osoby a výskytu tohoto pojmu v právním řádu České republiky.

¹ Věková skladba obyvatel Česka se výrazně promění [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/vekova-skladba-obyvatel-ceska-se-vyrazne-promeni>

Čtvrtá část práce představuje propojení obecné teorie výslechu s poznatky týkajícími se příznaků stárnutí a vysokého věku a soustředí se na konkrétní zvláštnosti, jimiž se výslech přestárlé osoby vyznačuje. Pátá část této diplomové práce je zaměřena na reálnou výslechovou praxi a zabývá se zkušenostmi příslušníků Policie ČR a právního zástupce z absolvovaných výslechů přestárlých osob.

Cílem této práce je analyzovat teorii výslechu, zvláštnosti výslechu přestárlých osob a požadavky a nároky, které jsou při tomto druhu výslechu kladeny na vyslýchající osoby a dále ve spolupráci s příslušníky Policie ČR prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru a dotazníkového šetření ověřit, jaká je současná výslechová praxe a zda jsou teoretická doporučení, instrukce a poučky pro vedení výslechu přestárlých osob v praxi opravdu dodržována. Výstupem této práce by měly být náměty a doporučení opatření a kroků, kterými by se měli vyslýchající při vedení výslechů řídit.

1. Obecná teorie výslechu

Výslech je mnohými autory vnímán jako jeden z významných procesních úkonů prováděných v přípravném řízení orgány činnými v trestním řízení a jako nejrozšířenější a nejčastěji využívaná kriminalistická metoda. Principem výslechu je získání informací vztahujících se ke kriminalisticky významné události, které jsou uloženy ve vědomí člověka, tedy v tzv. paměťových stopách.²

Výslech v kriminalistickém pojetí představuje kriminalistickou metodu, jejímž cílem je získat pravdivé a relevantní informace k vyšetřovanému skutku z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslýchané osoby za přísného dodržení zákonem stanovených práv a povinností vyslýchaného i vyslychajícího.³ Cílem výslechu je tedy získání pravdivé a hodnověrné výpovědi, která svědčí o skutkovém stavu, o němž nemohou být pochybnosti. Výpověď a její obsah může v trestním řízení sloužit jako důkazní prostředek nebo jako významný zdroj informací pro orgány činné v trestním řízení, ze kterého vycházejí při volbě dalšího postupu a taktiky.⁴

1.1. Definice

Zákon č. 140/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“) upravuje trestní řízení, které představuje zákonem stanovený postup orgánů činných v trestním řízení, jehož účelem je zjišťování a vyšetřování, jestli byl spáchán trestný čin, zjištění jeho pachatele a ukládání trestních sankcí a jejich výkon. Za cíl trestního řízení bývá mimo jiné označováno pravdivé skutkové zjištění, které vede ke zjištění trestného činu a spravedlivému odsouzení jeho pachatele.

Ke zjištění skutkového stavu, o němž nejsou pochybnosti, slouží v první řadě vyhledávání a provádění důkazů. Jako důkaz může podle § 89 odst. 2 Trestního řádu sloužit vše, co by mohlo přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, které se získávají tak, že se tyto osoby vyslychají. „V nejobecnějším slova smyslu chápeme výslech jako právně

² NĚMEC, Miroslav. *Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti*. Praha: Policejní akademie ČR, 2003, str. 7

³ MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, 2. vydání, str. 327

⁴ NĚMEC, Miroslav a kol. *Teorie a metodologie kriminalistiky pro magisterské studium I. díl: Aktuální problémy kriminalistické teorie*, Praha: ABOOK, 2018, str. 309

*regulovaný proces získávání, zpracování, hodnocení a dokumentování informací o skutku, který je předmětem vyšetřování. Cílem výslechu je získat v procesu interakce mezi vyslychajícím a vyslychaným úplnou a věrohodnou výpověď, která má – při dodržení podmínek stanovených trestním řádem – charakter důkazu.“*⁵

Výslech ovšem není úkonem, kterým se zabývá pouze trestní právo, představuje mezioborovou problematiku, kterou se zabývá rovněž kriminalistika a forenzní psychologie.

1.2. Výslech v pojetí trestního práva, kriminalistiky a forenzní psychologie

Jak již bylo shora naznačeno, výslech je z hlediska trestního práva důkazním prostředkem – tedy takovým prostředkem, který je orgány činnými v trestním řízení zvolen k získání důkazu (v případě výslechu k získání výpovědi a jejího obsahu). Výslech může být kategorizován podle různých hledisek a kritérií, mezi něž patří trestní minulost vyslychaného, fyzický a psychický stav vyslychaného a úplnost a věrohodnost výpovědi vyslychaného.⁶ Dělení, se kterým se lze v praxi dle mého názoru setkat nejčastěji, je dělení podle procesního postavení vyslychané osoby.

Klasifikaci dle kritéria procesního postavení vyslychané osoby uvádí *Musil, Konrád a Suchánek*:

- vyžadování potřebných vysvětlení,
- výslech svědka,
- výslech znalce,
- výslech podezřelé zadržené osoby,
- výslech obviněného,
- výslech obžalovaného.⁷

Spurný k identickému dělení doplňuje, že zvláštním druhem výslechu je konfrontace.⁸ Tvrzení Spurného potvrzuje i komentář k Trestnímu řádu: „*Konfrontace je specifickou formou výslechu osob. Znamená opětovný současný výslech osob postavených tváří v tvář, které již byly vyslechnuty a jejichž výpovědi v závažných okolnostech nesouhlasí, přičemž výslechem osob*

⁵ SPURNÝ, Joža. *Psychologie výslechu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 13

⁶ NĚMEC a kol. *Teorie a metodologie kriminalistiky pro magisterské studium I. díl: Aktuální problémy kriminalistické teorie*, op. cit. str. 325

⁷ MUSIL, KONRÁD, SUCHÁNEK. *Kriminalistika*, op.cit., str. 327

⁸ SPURNÝ. *Psychologie výslechu*, op.cit. str. 19

*postavených tváří v tvář se mají odstranit rozpory v tom, co uvedly o stejných závažných okolnostech konfrontované osoby.*⁹

Náležitosti výsledku konkretizuje kriminalistika, konkrétně její podobor kriminalistická taktika. I u výsledku jakožto kriminalistické metody se vyskytuje klasifikace podle nejrůznějších kritérií. Těmito je například psychický či fyzický stav vyslychané osoby nebo pro tuto diplomovou práci důležité hledisko věku. Jak uvádí *Musil, Konrád a Suchánek*, dělení na různé druhy výsledků není věcí pouze akademické teorie, protože každý druh výsledku vykazuje různé zvláštnosti, které vyžadují, aby na ně vyslychající bral zřetel jak při stanovování taktiky výsledku, tak během průběhu výsledku.¹⁰

Úlohu forenzní psychologie (v České republice nazývané také soudní či právní) v problematice výsledku vidí *Čírtková* v tom, že přímo navazuje na kriminalistiku, konkrétně na její poznatky a zásady, které specifikuje a rozpracovává. Jako příklad uvádí zkoumání efektivních postupů pro navázání kontaktu mezi vyslychajícím a vyslychaným nebo zohledňování konkrétního psychologického typu a osobnosti vyslychaného.¹¹

Oproti tomu *Spurný* uvádí, že forenzní psychologie je v problematice výsledku podpůrnou vědní disciplínou. K tomu dodává, že se forenzní psychologie soustředí především na prožívání a chování osob vyslychaného a vyslychajícího a dodává ustanovením trestního práva jakousi lidskost.¹²

Ze *Spurného* tvrzení by ovšem čtenář mohl získat dojem, že má psychologie při výsledku pouze subsidiární, pomocnou roli, což se mi zdá jako potlačování jejího významu. Z mého pohledu je navázání a následné rozvíjení kontaktu vyslychajícího s vyslychanou osobou, zejména přestárlou osobou, zcela klíčovým počinem, na kterém závisí úspěšný průběh a výsledek celého výsledku.

Úlohu psychologie však nelze omezit jen na navázání kontaktu, odráží se i v jisté kategorizaci vyslychaných osob, ať už podle věku nebo psychického stavu, která v důsledku určuje zvláštnosti způsobu vedení výsledku a jeho celkové atmosféry.

Obecně lze rozdělit oblast zájmu psychologie výsledku na dvě roviny. První z nich se zabývá výsledkem jako úkonem, událostí, během níž dochází ke komunikaci mezi dvěma osobami a zkoumá psychologické jevy, které během ní vznikají.

⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 1526 - 1536

¹⁰ MUSIL, KONRÁD, SUCHÁNEK. *Kriminalistika*, op.cit., str. 328

¹¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, 2. rozšířené vydání, str. 303

¹² SPURNÝ. *Psychologie výsledku*, op.cit., str. 22

„Forenzní psychologie zkoumá výslech jako určitou zvláštní formu interpersonálního jednání a objasňuje psychologické souvislosti dění mezi vyslychajícím a vyslychaným.“¹³

Druhá rovina se týká výsledku výslechu, kterým je výpověď. Zaměřuje se především na procesy ovlivňující pravdivost a úplnost výpovědi a na způsob, jakým vyslychaná osoba situaci vnímala, jak si ji zapamatovala, jak si ji dokáže vybavit a jakým způsobem ji zvládne reprodukovat. Z tohoto výčtu tedy vyplývá, že psychologie bere v potaz nejen dění při samotném výslechu, ale také faktory, které mohly ovlivnit kvalitu výpovědi ještě před uskutečněním výslechu.¹⁴

1.3 Příprava výslechu

Před výslechem jako takovým by se na něj vyslychající osoba měla svědomitě připravit. Tato příprava se skládá ze dvou fází – analytické a syntetické.

Analytická fáze dále sestává z analýzy ve třech oblastech:

- osobnost vyslychajícího,
- shromážděné materiály,
- osobnost vyslychaného.

Součástí analytické fáze je v první řadě sebereflexe vyslychajícího. Ta spočívá v tom, že tato osoba hodnotí své znalosti, schopnosti a zkušenosti, svůj momentální psychický stav, popřípadě se snaží odstranit všechny okolnosti a činitele, které by se mohly z její strany negativně projevit při vedení výslechu. *Matiášek, Soukup a Bárta* mezi tyto negativní faktory řadí především předsudky a záporné psychické vlastnosti jako je necitelnost, dále netaktnost a znevažování a podceňování vyslychaného.¹⁵

Celý tento proces vede k rozhodnutí, zda je či není vyslychající osoba schopna výslech vést. V této souvislosti upozorňuje *Boukalová* na to, že policisté získávají zkušenosti z velké části metodou „pokus a omyl“. Učí se totiž především pomocí praktických zkušeností – účastní se nejrůznějších úkonů a pozorují při nich své kolegy. *Boukalová* však pochybuje

¹³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, str. 282

¹⁴ *Ibid*, str. 282

¹⁵ MATIÁŠEK, Jan, SOUKUP, Jaroslav, BÁRTA, Bohumil. *Psychologie a výslechová praxe*. Praha: Orbis, 1968, str. 4 a 94

o tom, zda dostanou začínající policisté a vyšetřovatelé správnou zpětnou vazbu a jestli tak v konečném důsledku dokážou poznat své silné a slabé stránky.¹⁶

Pokud vyslychající vyhodnotí, že nic nebrání v uskutečnění výsledku, přejde ke studiu a analýze materiálů, které byly dosud ve věci, v níž má výslech proběhnout, získány a shromážděny. *Straus* dělí tyto materiály na důkazní, mezi něž řadí například protokoly o dosud uskutečněných úkonech, zajištěné stopy, znalecké posudky a oficiální zprávy úřadů. Druhou skupinou jsou podle *Strause* pomocné materiály, mezi které patří nejrůznější záznamy, informace z evidencí nebo poznatky z jiných spisů, v nichž vyslychaný určitým způsobem vystupoval (například jako svědek).¹⁷ Vyslychající se seznámí především se skutkovým stavem a fakty, ze kterých vyplývají informace o vyslychaném – konkrétně o tom, jaké skutečnosti vnímal nebo co naopak vnímat nemohl. Vyslychající se v této fázi má soustředit také na možné mezery nebo neshody, které by bylo možné objasnit právě pomocí výsledku.¹⁸

V závěru analytické fáze se vyslychající seznamuje s osobností vyslychaného – činí tak ze všech dostupných materiálů, ať už ze spisu nebo za pomoci informací dostupných v rejstřících či přístupné zdravotní dokumentaci. Součástí analýzy osobnosti vyslychaného je i vyhodnocování rodinného stavu, majetkových poměrů, vzdělání a prostudování jeho společenských styků a zálib. Kromě informací o jeho osobním stavu se vyslychající snaží zjistit co nejvíce i o jeho vlastnostech, možných duševních poruchách nebo deviacích.

Poznání osobnosti vyslychaného považují *Matiášek*, *Bárta* a *Soukup* za základní kámen přípravy výsledku.¹⁹ S tímto názorem se ztotožňují. Právě tato analýza osobnosti vyslychaného je naprosto klíčová pro to, aby podle získaných poznatků mohla být zvolena správná taktika, odpovídající přístup a jednání s vyslychanou osobou. Nutno na tomto místě podotknout, že ne v každém případě lze ovšem osobnost vyslychané osoby poznat předem, například dochází-li k výsledku oznamovatele.

Analytická fáze přípravy vyústuje a přechází v syntetickou fázi přípravy. Během ní jsou využity všechny poznatky a informace z předchozí analýzy a vyslychající na základě nich vytváří vhodné podmínky pro výslech a určuje samotnou taktiku výsledku.

¹⁶ BOUKALOVÁ, Hedvika. *Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie*. Praha, 2012, str. 55

¹⁷ STRAUS, Jiří a kolektiv. *Kriminalistická taktika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 108

¹⁸ MUSIL, KONRÁD, SUCHÁNEK. *Kriminalistika*, op.cit. str. 329

¹⁹ MATIÁŠEK, Jan, BÁRTA, Bohumil, SOUKUP, Jaroslav. *Výslech a psychologie*. Praha: Orbis, 1966, str. 162

Syntetickou část přípravy někteří autoři dále dělí na obecnou a zvláštní část. V obecné části je tak rozhodováno o zásadních bodech výslechu jako je jeho předmět, určení času a místa, zajištění přítomnosti vyslychané osoby a volba taktických postupů vedení výslechu. Do zvláštní části je pak řazeno zpracování plánu výslechu. Tento plán může být ústní i písemný – to záleží na složitosti a specifikách výslechu. Obecně lze plán výslechu dělit na plán zajištění výslechu a plán vedení výslechu, který je plánem předpokládané činnosti vyslychajícího a vyjadřuje především osobnostní charakteristiku vyslychaného, která má za následek zvláštní vedení výslechu, kriminalistické verze, které je třeba pomocí výslechu prověřit a otázky, které budou během výslechu položeny.²⁰

Vedle této věcné přípravy vyžaduje *Metodika výslechu prostřednictvím videokonferenčního zařízení v trestním řízení* přípravu technickou, nazývanou také organizační nebo materiální. Tato část přípravy zahrnuje mimo jiné zajištění vhodného výslechového prostředí. Vnější výslechové prostředí je místo, kde se výslech uskutečňuje. Naopak vnitřní výslechové prostředí je atmosféra v samotné výslechové místnosti. Tvoří ji zařízení, poloha míst pro účastníky výslechu. Vyslychající by měl vytvořit takovou atmosféru, která nebude pro vyslychaného stresující a která naopak přispěje ke zdárnému průběhu a výsledku výslechu. V případě použití videokonferenčního zařízení se požaduje i kontrola a vhodné nastavení tohoto systému.²¹

Z výše uvedeného vyplývá, že příprava je bezesporu zásadním předpokladem bezproblémového vedení výslechu. Z rozhovorů s příslušníky Policie ČR, kteří výslechy často vedou, však vyplývá, že vedení výslechu je z velké části improvizované. Pro tuto skutečnost uvádějí policisté dva důvody. Prvním z nich je ta, že až na základě souvislého líčení vyslychané osoby v počáteční fázi výslechu vyvozují otázky, které vyslychanému posléze pokládají. To ale podle mého názoru není relevantní argument, protože taková je samotná podstata výslechu, totiž že otázky vyslychajícího se odvíjejí od komunikace s vyslychanou osobou, navazují na ni, ale policista musí vědět, jaký je cíl výslechu a k němu směřovat prostřednictvím připravených otázek.

²⁰ NĚMEC, Miroslav. *Kriminalistická taktika pro policisty a studenty Policejní akademie ČR v Praze*. Praha: ABOOK, 2017, str. 360

²¹ KUČERA, Václav a kol. *Metodika výslechu prostřednictvím videokonferenčního zařízení v trestním řízení*, Policie ČR: Úřad Služby kriminální policie a vyšetřování, 2. vydání, str. 46 - 47

²¹ STRAUS a kol. *Kriminalistická taktika.*, op.cit., str. 113

Druhým uváděným důvodem je jednoduše nedostatek času připravit se na výslech. Policistů je v současné době nedostatek, často musí řešit neodkladné případy a úkony a na přípravu výslechu jim zkrátka nezbyvá čas.

Nutno doplnit, že do přípravy na výslech musíme zařadit i organizační přípravu, kterou představuje předvolání osoby k výslechu a v případě neodkladného a neopakovatelného úkonu dojednání termínu výslechu se soudcem a státním zástupcem.

1.4 Taktika výslechu

Taktiku výslechu představují postupy, které vedou k naplnění účelu výslechu. *Straus* taktiku výslechu definuje jako „*tvůrčí proces založený na výběru a aplikaci vhodných taktických postupů pro dosažení cíle výslechu v konkrétní výslechové situaci*“²² Jak bylo již výše uvedeno, cílem výslechu je získání pravdivé, celistvé a věrohodné výpovědi. Taktika výslechu vyplývá hlavně z přípravné fáze výslechu a zahrnuje čtyři základní taktické postupy:

- a) formování psychologického kontaktu,
- b) analýza výpovědi v průběhu výslechu,
- c) pomoc vyslychanému k překonání zdánlivě zapomenutého a subjektivních nedostatků reprodukce,
- d) psychologické působení na lživě vypovídajícího za účelem získání pravdivé výpovědi.

a) Formování psychologického kontaktu

Formování psychologického kontaktu probíhá v první fázi samotného výslechu, tedy v úvodním stadiu a je definováno jako „*působení na psychiku vyslychaného za účelem vyvolání či posílení zájmu vyslychaného učinit pravdivou a úplnou výpověď nebo odstranit motiv nepravdivé výpovědi nebo nechuti vypovídat*“²³.

Kriminalistická literatura se shoduje na nejvýznamnějších způsobech tohoto formování, které představuje vhodný způsob vyzvání osoby k výslechu, vytvoření správné výslechové situace, správný způsob chování vyslychajícího, vhodná forma seznámení vyslychaného

²³ MUSIL, KONRÁD, SUCHÁNEK. *Kriminalistika*, op.cit., str. 331

s jeho procesním postavením, poznání osobnosti vyslychaného a pravidlo, že snaha o navázání kontaktu s vyslychaným nesmí být založena na nereálných slibech.²⁴

Matiášek, Soukup a Bárta zdůrazňují i způsob přivítání vyslychaného, které vyžaduje slušnost v oslovování a celkovém vystupování. Výslech je pro mnoho vyslychaných stresovou situací a vyslychající může správným přístupem navodit lidskou a vlídnou atmosféru.²⁵

Čírtková v této souvislosti zmiňuje chyby, kterých se mnozí policisté a vyšetřovatelé dopouští. Tyto chyby spočívají hlavně v subjektivně zkresleném vnímání druhého člověka, které se pak neúmyslně odráží ve vzájemném jednání osob. Nejčastějšími chybami je například haló efekt, kdy vyslychající vnímá vyslychaného především skrze jednu dominující vlastnost, efekt primarity, při němž si vyslychající udělá dojem o vyslychaném během prvních chvil a tzv. protipřenos, v jehož důsledku vyslychající nevědomě vnáší do výsledku vlastní potlačované problémy.²⁶

V souvislosti se slušným chováním a vystupováním během výsledku je třeba zmínit Etický kodex Policie ČR, vydaný rozkazem policejního prezidenta v roce 2005, který obsahuje etické a morální hodnoty, které by měl policista všeobecně při výkonu své profese dodržovat a ctít.

b) Analýza výpovědi v průběhu výsledku

Cílem analýzy je zjišťování a ověřování pravdivosti výpovědi během výsledku. Tento průběžný rozbor pomáhá vyslychajícímu zjistit od vyslychaného všechny skutečnosti a podrobnosti k předmětu výsledku, rozpory a neúplnosti ve výpovědi. Vyslychající skutečnosti uvedené vyslychaným následně vyhodnocuje porovnáním s již získanými důkazy a prověřuje vnitřní soulad uvedených informací ve výpovědi.

Během analýzy výpovědi nesmí vyslychající zapomínat pozorovat chování vyslychaného. Mimika, pohledy, tělesný postoj a pohyby – souhrnně neverbální komunikace – mohou být ukazatelem psychického stavu vyslychaného a věrohodnosti jeho výpovědi. Velmi ale záleží na zkušenostech a intuici vyslychajícího, aby dokázal projevy neverbální komunikace správně vyhodnotit.²⁷

²⁴ NĚMEC. *Kriminalistická taktika pro policisty a studenty Policejní akademie ČR v Praze*, op. cit. str. 362 - 363

²⁵ MATIÁŠEK, SOUKUP, BÁRTA. *Psychologie a výsledková praxe*, op.cit. str. 96

²⁶ ČÍRTKOVÁ. *Forenzní psychologie*, op. cit. 288 - 289

²⁷ STRAUS a kol. *Kriminalistická taktika*, op.cit. str. 117 - 118

c) Pomoc vyslychanému k překonání zdánlivě zapomenutého a subjektivních nedostatků reprodukce

Tento druh taktického postupu není na rozdíl od prvních dvou jmenovaných postupů obligatorní, jeho uplatnění totiž závisí na konkrétní výslechové situaci. Pomoc vyslychajícího vyslychanému je poskytována obvykle při výslechu svědka, protože obviněný, spáchal-li skutečně trestný čin, si obvykle veškeré skutečnosti velmi dobře pamatuje. Pomoc je tak většinou poskytnuta svědkovi, který chce pravdivě vypovídat, ale nemůže si na dříve vnímaná fakta vzpomenout nebo jsou jeho vzpomínky nepřesné a mezerovité. Zajímavá je také skutečnost, že poškozený si v důsledku své účasti a svého zájmu pamatuje skutečnosti mnohem lépe než nezainteresovaný svědek.²⁸

Konkrétními taktickými postupy, kterými lze pomoci vyslychanému, je především doporučení, aby si vybavil celkovou situaci, jak vnímal prostředí, aby se soustředil nejprve na situace, které si pamatuje dobře a od nich svou výpověď odvíjel k dalším detailům, doporučuje se také, aby si vyslychaný vybavoval události v časovém sledu tak, jak se odehrávaly, což může být problémem u vyslychaných vysokého věku. Pokud si vyslychaný nemůže vzpomenout na jméno nějaké osoby nebo název ulice či města, vyslychající mu propůjčuje telefonní seznam nebo lexikon obcí nebo mapu – je tak využíván princip asociace. Hlavním principem pomoci vyslychanému, který musí mít vyslychající na paměti, je dopřát mu dostatek času, nespěchat na něj, aby měl prostor si vybavit potřebné informace. Vyslychající musí nutně dbát na to, aby pomoc a její rozsah nevyústil v sugestivní ovlivňování.

d) Psychologické působení na lživě vypovídajícího za účelem získání pravdivé výpovědi

Tento taktický postup také není obligatorní, vyskytuje se pouze ve výslechových situacích, kdy vyslychaný částečně nebo zcela lže.

Primárním krokem je rozpoznání lživé výpovědi. Tu vyslychající pozná většinou prostřednictvím porovnání výpovědi vyslychajícího s ostatními důkazy. Vyslychající se drží zásady, že je lepší lžím předcházet, než je pak za velkého úsilí vyvracet. Jediným způsobem, jak působit na vyslychajícího, který vypovídá lživě, je přesvědčování. Přesvědčování tak spočívá v dokazování nesmyslnosti a bezúčelnosti lži.²⁹ Vyslychající může působit na rozum a emoce

²⁸ NĚMEC. *Kriminalistická taktika pro policisty a studenty Policejní akademie ČR v Praze*, op.cit. str. 365

²⁹ Tamtéž, str. 367

vyslýchaného, v žádném případě není ale možné vyslýchaného vydírat, vyhrožovat mu a už vůbec proti němu použít násilí.

Kriminalistická taktika doporučuje vyslychajícímu v takových případech využít emocionální napětí, které lživě vypovídající osoba pociťuje tím, že ji vyslychající upozorní na právní důsledky křivé výpovědi a argumentuje u toho poukazováním na vnitřní rozpory ve výpovědi nebo na rozpory výpovědi s ostatními nezpochybnitelnými důkazy. Dalším postupem může být tzv. působení na kladné vlastnosti vyslychaného, kdy vyslychající poukazuje na jeho příkladný způsob života, jeho dobré vlastnosti nebo úspěchy. Tato taktika ovšem vyžaduje precizní přípravu a znalost osobnosti vyslychaného a je doporučována především při vedení výslechu přestárých osob. Vyslychající by se měl pokusit odhalit příčiny a důvody toho, proč vyslychaný lže. Vyslychaná osoba může lhát z různých důvodů, ať už chce lži pomoci své blízké osobě, někdo ji naopak lhát donutil zastrašováním nebo vyhrožováním nebo se může vyslychaná osoba jednoduše stydět.³⁰

Ukazatelem lživé výpovědi může být již jednou zmíněná neverbální komunikace. Zde *Boukalová* odkazuje na tzv. Reidovu metodu, která určuje pět oblastí neverbální komunikace, které jsou průběžně vyhodnocovány – držení těla, ruce, nohy, oči a paralingvistické projevy (projevy verbální komunikace člověka). Tato metoda vychází z toho, že lhoutí osoby reagují na situaci bojem, útekem nebo ztuhnutím. Pokud osoba reaguje bojem či útokem, ulevuje tělu fyzickou aktivitou jako je upravování vzhledu, škrábání se, podpírání si rukama hlavu nebo přešlapování. Pokud lhoutí osoba ztuhne, nevykazuje žádnou fyzickou aktivitu, aby se mohla plně soustředit na své myšlenky. Lhoutí osoby se vyznačují shrbeným držením těla, odvrácením těla od vyslychající osoby a vyhýbáním se očnímu kontaktu.³¹

1.5 Konstrukce výslechu

Konstrukční rámec výslechu stanoví Trestní řád v ustanovení § 90 a následující. Z právního rámce vychází i kriminalistická taktika, která určuje tři stadia výslechu a jejich pořadí:

- a) úvodní stadium,
- b) monolog,
- c) dialog.

³⁰ STRAUS a kol. *Kriminalistická taktika*, op.cit. str. 120 - 122

³¹ BOUKALOVÁ. *Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie*, op.cit. str. 64-65

Úvodní stadium zahrnuje způsob a formu předvolání osoby, která má být vyslýchána, zjištění její totožnosti, poučení o právech a povinnostech v závislosti na jejím procesním postavení v trestním řízení a seznámení této osoby s předmětem výsledku.³²

Úvodní stadium plynule přechází na pokyn vyslýchajícího ve fázi monologu. Vyslýchající vyzve vyslýchanou osobu, aby ona sama řekla, jaké informace o dané věci má a co je jí známo. Osoba začne plynule hovořit k předmětu výsledku, z tohoto důvodu se tato fáze nazývá rovněž jako stádium souvislého líčení předmětného děje. Vyslýchající se prostřednictvím vyprávění vyslýchaného seznamuje s jeho vysvětlením vzniku vyšetřované události a jeho subjektivním vnímáním dané situace. Kromě toho dává samostatné líčení vyslýchaného čas a prostor vyslýchajícímu, aby poznal jeho osobnost, vlastnosti, postoje a názory.

Po ukončení vyprávění vyslýchaného následuje dialog. Tato fáze je charakteristická pokládáním otázek vyslýchajícím a odpovídáním na ně vyslýchaným. Cílem je upřesnění či doplnění souvislého líčení vyslýchaného. Kromě toho může pokládání otázek sloužit k odstranění rozporů ve výpovědi samotné nebo rozporů mezi výpovědí a ostatními důkazy.

Trestní řád výslovně upravuje úvodní stadium a stadium monologu jako obligatorní části výsledku, dialog nastává ve chvíli, kdy je potřeba souvislé líčení vyslýchaného doplnit.

1.6 Dokumentace výsledku

Obligatorním způsobem zaznamenání průběhu výsledku a obsahu výpovědi je písemný protokol. V protokolu se zaznamenává to, co vyslýcháný vylíčil k vyšetřované události sám a rovněž to, co vyplynulo z odpovědí na otázky vyslýchajícího.

Vzhledem ke složitosti procesu výsledku a jeho dokumentace se vyslýchající musí při dokumentaci držet čtyř zásad. První z nich je zásada včasnosti. Stopy ve vědomí člověka, tedy paměťové stopy, postupem času slábnou, člověk zapomíná a už si nerozpomene na všechny detaily předmětné situace. Kvůli tomu by mělo dojít k jejich zjištění a zaznamenání do formy konkrétního důkazu co možná nejdříve po jejich vzniku. Na včasnost navazuje zásada nenahraditelnosti. Paměťové stopy obsahují velké množství informací a bývají tak mnohdy cennější než věcné důkazy. Jak bylo popsáno výše, jejich uchování ve vědomí není z dlouhodobého hlediska možné a pokud tyto paměťové stopy zaniknou, nelze je ničím nahradit. Dále musí dbát vyslýchající při dokumentaci na její objektivnost – jinak řečeno, aby přesně a úplně zachytil všechny informace, které vyplynuly z výsledku.

³² NĚMEC. *Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti*, op.cit. str. 16

V této souvislosti je nutné zmínit i obecný zákaz pokládání sugestivních a kapciózních otázek, kterými vyslychající navádí osobu k určitým odpovědím, a zákaz vkládání vlastních komentářů, názorů a stanovisek do protokolu.

Zásadu úplnosti dokumentace, která je jedním z předpokladů poznání skutkového stavu, o němž není důvodných pochyb, stanovuje i Trestní řád v § 164 odst. 3, kde ukládá povinnost opatřovat důkazy ve prospěch i neprospěch obviněného.³³

Jak poznamenává *Straus*, z protokolu musí být zřejmá určitost výpovědi, popřípadě její zvláštnosti. To vyžaduje téměř doslovný přepis slov vyslychaného bez jakýchkoli stylistických a literárních zásahů vyslychajícího.³⁴

Sepsat protokol lze několika způsoby:

- **po ukončení výslechu** – v takovém případě je nutné, aby si vyslychající dělal v průběhu výslechu podrobné poznámky, nedoporučuje se při časově náročných výsleších,
- **v průběhu výslechu** – tento způsob ovšem vyžaduje neustálé zapisování každého slova, což může být pro vyslychajícího náročné, je ovšem zaručena přesnost záznamu,
- **v průběhu výslechu po částech** – vyslychající sepisuje protokol po určitých částech výslechu, bývá obecně označován jako nejvhodnější způsob dokumentace, protože nenarušuje navázání psychického kontaktu vyslychajícího s vyslychaným.³⁵

Protokol obsahuje obligatorní náležitosti, jimiž je označení orgánu činného v trestním řízení a číslo spisu, identifikační údaje vyslychaného, poučení vyslychaného, potvrzení, že vyslychaný porozuměl poučení, obsah volného líčení vyslychaného, doslovně zachycené otázky a odpovědi na ně, potvrzení, že měl vyslychaný možnost se s protokolem seznámit, čas započetí a ukončení výslechu a podpisy všech přítomných osob.³⁶

Písemná forma však není jediným možným způsobem dokumentace výslechu. V některých případech je možné nebo dokonce vhodné použít magnetofonový záznam nebo videozáznam.

³³ NĚMEC. *Kriminalistická taktika pro policisty a studenty Policejní akademie ČR v Praze*, op.cit. str. 369

³⁴ STRAUS a kol. *Kriminalistická taktika*, op.cit. str. 124

³⁵ Ibid, str. 124

³⁶ MUSIL, KONRÁD, SUCHÁNEK. *Kriminalistika*, cit. dílo. str. 337

1.7 Aspekty a etapy formování výpovědi

Na základě výpovědi získávají orgány činné v trestním řízení právně a kriminalisticky významné skutečnosti z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslychané osoby. „*Výpovědi se rozumí sdělení vyslychané osoby učiněné v průběhu výslechu a zadokumentované podle příslušných právních předpisů.*“³⁷ Existuje mnoho faktorů a činitelů, které konečnou výpověď vyslychané osoby formují a ovlivňují z hlediska jejího obsahu i rozsahu.

Aspekty, které ovlivňují formování výpovědi, jsou autory obecně uváděny jako:

- **historický aspekt** – každá výpověď má svoji historii, od vnímání situace, její zapamatování, po vybavování a reprodukci,
- **osobnostní aspekt** – obsah i rozsah výpovědi je značně ovlivněn i osobností vyslychaného, ať už se jedná o fyzický či psychický stav, názory, vlastnosti, znalosti a zkušenosti,
- **situační aspekt** – tento aspekt se vztahuje k situaci během výslechu, k podmínkám, které během něj panují a k místu, kde se odehrává,
- **sémantický aspekt** – s ohledem na ústnost výslechu záleží také na tom, aby vyslychaný s ohledem na své rozumové schopnosti a vzdělání správně porozuměl smyslu otázky, kterou mu vyslychající pokládá a naopak, aby vyslychající pochopil výpověď vyslychaného tak, jak ji doopravdy myslel.³⁸

Formování výpovědi prochází čtyřmi etapami:

- 1) Etapa získání, shromažďování a zpracování informace.
- 2) Etapa fixace, podržení a přepracování informace.
- 3) Etapa vybavení a reprodukování informace.
- 4) Etapa přejímání, přepracování a procesního podchycení informace vyslychajícím.³⁹

³⁷ Ibid, str. 328

³⁸ např. KONRÁD, Zdeněk, NĚMEC, Miroslav, NOVOTNÝ, František. *Vybrané otázky teorie a praxe výslechu*. Praha: Policejní akademie ČR, 2008, str. 15

³⁹ NĚMEC. *Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti*, cit. dílo. str. 11

1) Etapa získání, shromažďování a zpracování informace

Etapa získání, shromažďování a zpracování informací je charakteristická percepcí určitých skutečností a vjemů a jejich vtisknutí do vědomí člověka, čímž celý proces formování výpovědi začíná. Na kvalitu vnímání mají vliv subjektivní faktory, jako jsou city, emoce nebo udržení pozornosti, a s tím související fyziologické faktory, mezi které patří úroveň smyslových funkcí, popřípadě jejich vady jako krátkozrakost, dalekozrakost nebo nedoslýchavost. Kvalitu vnímání určité osoby mohou zásadně ovlivnit fyzikální podmínky v jejím okolí – akustika, zhoršená viditelnost apod.

Při vyhodnocování výpovědi je také důležité počítat s tím, že člověk vnímá nejvýraznější a nejpodstatnější prvky nejsilněji, nejvíce mu utkví v paměti. Ostatní prvky, které nemají převahu, vnímá pak pouze okrajově nebo je nevnímá vůbec.⁴⁰

2) Etapa fixace, podržení a přepracování informace

V problematice fixace, podržení a přepracování informace má zásadní roli paměť a schopnost zapamatovat si určité skutečnosti – tedy schopnost uchovat si v paměti to, co člověk v minulosti vnímal. Kvalitu a objem zapamatovaných skutečností ovlivňuje především to, zda si člověk chtěl zapamatovat určitou situaci s úmyslem si ji později vybavit a reprodukovat ji – v takové situaci je kvalita a rozsah vzpomínek mnohem větší a pro vyšetřování významnější než v situaci, kdy jde o nahodilé a nezáměrné zapamatování. Na proces zapamatování a obsáhlost a hodnotu vzpomínek mohou mít ovšem velký vliv i emoce, které ve chvíli vnímání daných skutečností vyslýchaný prožíval, ať už v kladném nebo negativním smyslu.

Pro výslech, během kterého probíhá reprodukování zapamatovaných zážitků vyslýchaným, je důležité brát ohled na individualitu každého člověka a zjistit, jaký druh paměti u vyslýchaného převažuje (např. názorná, slovně logická, emocionální, vizuální apod.). Toto hledisko může být důležité i ve chvíli, kdy vyslýchaný něco zdánlivě zapomene a vyslychající mu má poskytnout pomoc, aby se rozpomněl.⁴¹

Zásadním problémem zapamatování je samozřejmě proces zapomínání. Na zapomínání a jeho míru má vliv například intenzita zážitku, již zmíněný úmysl zapamatovat si určitou skutečnost, vliv času nebo věk vyslýchaného.

⁴⁰ KONRÁD, NĚMEC, NOVOTNÝ. *Vybrané otázky teorie a praxe výslechu*, op.cit. str. 17

⁴¹ Tamtéž, str. 18

3) Etapa vybavení a reprodukování informace

Vybavení a reprodukování informace probíhá především během výslechu a výsledkem je výpověď. Vybavení předchází rozpomínání si na určité skutečnosti nebo situace, které ale může být silně ovlivněno zapomínáním a emocionálním zkreslením daných skutečností.

Jak uvádí *Němec*, vybavený zážitek se neshoduje s původním prožitým zážitkem. Vybavený zážitek je ovlivněn různými faktory a nevyhnutelným zapomínáním.⁴²

Zapomínání způsobuje vzpomínkové mezery, ať už uvědomělé (vyslýchaný ví, že určitá část vzpomínky chybí a snaží si vzpomenout) nebo neuvědomělé (část vnímané skutečnosti z paměti již vymizela a vyslýchaný o tom neví). V případě neuvědomělé vzpomínky existuje nebezpečí, že může být nahrazena jiným obsahem, čímž dochází ke zkreslení a nepřesnostem ve výpovědi. Vedle těchto situací může docházet k částečné obsahové záměně vzpomínky nebo její obsahové rozšíření, kde hraje velkou roli fantazie a přibarvení vyslýchaným.

4) Etapa přejímání, přepracování a procesního podchycení informace vyslychajícím

V etapě přejímání, přepracování a procesního podchycení informace hraje velkou roli vyslychající a jeho schopnosti správně pochopit informace od vyslychaného. Nejde jen o to pochopit doslovný význam použitých slov, ale i tzv. emocionální vyjadřovací stránku, kterou lze vyjádřit strach, lítost nebo ironii.⁴³ Na správné pochopení a přijetí informace má ovšem vliv i schopnost vyslychaného správně a přesně se vyjadřovat a jeho slovní zásoba.

V rámci přejímání informací působí i výběrovost jak ze strany vyslychaného, tak ze strany vyslychajícího. Vyslychaný mnohdy uvede jen část jemu známých informací, protože zbytku nepřikládá důležitost. Úkolem vyslychajícího je přimět ho, aby uvedl i zbytek těchto informací, protože mohou mít význam pro další vyšetřování. Naopak výběrovost ze strany vyslychajícího spočívá v tom, že přejímá pouze část z předávaných informací, které on sám považuje za důležité pro vyšetřování, a ostatní informace ze zaprotokolování vypustí. Jak uvádí autoři *Konrád, Němec a Novotný*, k přesnému zaznamenání výpovědi je vhodné používat zvukový nebo obrazový záznam.⁴⁴

⁴² NĚMEC a kol. *Teorie a metodologie kriminalistiky pro magisterské studium I. díl: Aktuální problémy kriminalistické teorie*, op.cit. str. 318

⁴³ Ibid, str. 320

⁴⁴ KONRÁD, NĚMEC, NOVOTNÝ. *Vybrané otázky teorie a praxe výslechu*, op.cit. str. 21

2. Stáří a stárnutí

Jednotná definice stáří neexistuje. Různí autoři uvádějí definice stojící na odlišných kritériích a charakteristikách. Autoři *Matiášek, Soukup a Bárta* charakterizují stáří následovně: „*Poslední období lidského života, stáří, je nesnadno určitelné, protože pochod stárnutí je vázán na četné vnitřní a vnější podmínky. Stáří je přirozený proces, který s sebou přináší větší nebo menší úbytek tělesných a duševních sil.*“⁴⁵

Slovenská autorka *Hrozenková* uvádí tuto definici stárnutí: „*Starnutie možno charakterizovať ako obdobie, keď u ľudí nastávajú (rôznou rýchlosťou) postupné zmeny na úrovni molekulárnej až orgánovej, v dôsledku čoho sa znižuje schopnosť adaptácie. Adaptačné mechanizmy sa menia aj kvalitatívne, ubudá rezerva duševných a fyzických sil.*“⁴⁶

Objevují se dokonce i teorie stárnutí, které byly vypracovány k vysvětlení důvodu stárnutí buněk organismu. Mezi tyto teorie patří tzv. ekologická teorie, která za příčinu stárnutí pokládá vnější vlivy – pozitivní i negativní, dále teorie volných radikálů, která předpokládá, že škodlivé organismy vznikající v organismu poškozují buněčné membrány. Genetická teorie má za to, že délka života je geneticky podmíněná a je člověku v podstatě předurčena. Další teorie, imunologická, zastává názor, že při dělení buněk vznikají chyby, které organismus není postupem času schopen rozeznat a napravit.⁴⁷

Lze shrnout, že stárnutí je proces, jehož vyvrcholením je stáří, které představuje závěrečnou etapu života.⁴⁸ Tento proces je ovšem u každého jedince individuální a nelze objektivně stanovit věk či okamžik, kdy se člověk stane starým.

Autoři dále uvádí dělení stáří a jeho periodizaci. Britský psycholog *Stuart-Hamilton* uvádí následující periodizaci stáří:

- 60 – 65 – lidé začínají vykazovat příznaky stárnutí,
- 65 – 75 let – mladší stáří,
- 75 a více – pokročilé stáří.⁴⁹

⁴⁵ MATIÁŠEK, SOUKUP, BÁRTA. *Psychologie a výslechová praxe*, op.cit. str. 64

⁴⁶ HROZENSKÁ, M. a kol. *Sociální práce so staršími ľuďmi a jej teoreticko-praktické východiská*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 2008, str. 9

⁴⁷ MLÝNKOVÁ, J. *Péče o staré občany: Učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing, 2011, str. 13-14

⁴⁸ Ibid, str. 13

Stuart-Hamilton uvádí i další dělení lidí starších 65 let na kategorii třetího a čtvrtého věku, přičemž třetí věk označuje samostatný a aktivní způsob života a čtvrtý věk představuje takové období života, kdy je jedinec odkázán na pomoc druhých lidí.⁵⁰

S vlastním dělením přichází i Světová zdravotnická organizace (WHO):

- 60 – 74 let – rané stáří;
- 75 – 89 let – vlastní stáří;
- 90 let a více – dlouhověkost.⁵¹

Kromě dělení z pohledu věku ovšem můžeme stárnutí dělit podle jeho příčin na stárnutí biologické, psychické a sociální.

2.1. Biologické stárnutí

Biologickým stárnutím rozumíme změny organismu, které postihují především tkáň a orgány. K hodnocení celkového fyzického stavu a degenerativních změn organismu slouží biologický neboli reálný věk. Biologický věk je dále konkretizován anatomickým věkem, který vyjadřuje stav tělesné stavby, karpálním věkem, který popisuje stav zápěstních kůstek a fyziologickým věkem, jenž vystihuje stav fyziologických procesů organismu.⁵²

Změny, které postihují tkáň a orgány, začínají již v rané dospělosti a probíhají jen pozvolně. Jak a kdy se tyto změny u jedince projeví, záleží na jeho genetické dispozici a na jeho životním stylu. Jak uvádí autorky *Klevetová* a *Dlabalová*, nejvíce je těmito změnami ohrožen přímo mozek, v němž přestávají fungovat neuronová spojení. Pomocí cvičení kognitivních funkcí (paměť, pozornost nebo vyjadřování) lze docílit toho, aby tato nefunkční spojení převzaly jiné části mozku a došlo tak ke zlepšení těchto funkcí.⁵³

Na fungování mozku a celkovou psychiku má vliv dýchací soustava, která však ve stáří zajišťuje menší přísun kyslíku než předtím. Tím pádem tělo nedokáže vytvořit dostatek energie pro fungování mozku a srdce přečerpává méně krve, čímž dochází k nedostatečnému prokrvení

⁴⁹STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. české vydání, Praha: nakladatelství Portál, s.r.o., 1999, str. 20

⁵⁰Ibid. str. 21

⁵¹MLÝNKOVÁ. *Péče o staré občany: Učebnice pro obor sociální činnost*, op.cit. str. 14

⁵²STUART-HAMILTON. *Psychologie stárnutí*, op.cit. str. 22

⁵³KLEVETOVÁ, Dana, DLABALOVÁ, Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing. 2008, str. 19

dalších důležitých orgánů. Nedostatečné prokrvení mozku může v krajním případě způsobit mozkovou mrtvici.⁵⁴

Dochází ke snížení funkcí orgánových soustav. Trávicí soustava již nedokáže vstřebávat všechny potřebné živiny a změny vykazuje i vylučovací systém a kožní soustava. Výrazné jsou i změny nervového systému. Dochází totiž k úbytku neuronů, což vede například k obtížnějšímu zapamatování nových informací. Změny nervové soustavy se projevují i poruchami chůze a rovnováhy, snižováním tvorby hormonů, výrazně se snižuje odolnost k zátěži a zhoršuje se schopnost adaptace na nové životní situace a podmínky.⁵⁵

Další fyziologické změny se projevují na pohybovém ústrojí jedince, kdy se zmenšuje jeho výška, dochází k úbytku svalové hmoty a fyzických sil. Vedle toho dochází k osifikaci chrupavek a osteoporóze, tudíž existuje vyšší riziko fraktur při případných pádech. *Mlýnková* zmiňuje v souvislosti se stavem pohybového aparátu ve stáří termín fyzické křehkosti, která spočívá ve zvýšeném sklonu k různým omezením a od toho se odvíjející nesoběstačnost a závislost na pomoci druhých. Mezi příčiny fyzické křehkosti patří mimo jiné snížená svalová síla a fyzická schopnost, snížená imunita, fyzická výkonnost, pohyblivost a tělesná rovnováha.⁵⁶

Jedny z nejvýznamnějších změn u starých lidí, se kterými se bude při komunikaci se starými lidmi vyslychající osoba potýkat, jsou zcela jistě zhoršené funkce smyslových orgánů, konkrétně vady zraku a sluchu.

2.1.1. Stárnoucí smyslové orgány

Smyslové orgány slouží jako nástroje vnímání okolního prostředí. Jakékoliv jejich zhoršení tedy zákonitě vede ke sníženému vnímání okolního světa a velmi významně ovlivňuje samotnou činnost mozku.⁵⁷ Kromě zhoršování zraku, sluchu, chuti, čichu a hmatu dochází i k úbytku receptorů, díky kterým tělo vnímá teplo, chlad, svou polohu a pohyb.⁵⁸

K výše zmíněným změnám nedochází ale až v pokročilém věku, změny funkcí smyslů nastávají postupně již od středního věku.

⁵⁴ STUART-HAMILTON. *Psychologie stárnutí*, op.cit. str. 26

⁵⁵ KLEVETOVÁ, DLABALOVÁ. *Motivační prvky při práci se seniory*, op.cit. str. 22

⁵⁶ MLÝNKOVÁ. *Péče o staré občany: Učebnice pro obor sociální činnost*, op.cit. str. 15

⁵⁷ STUART-HAMILTON, *Psychologie stárnutí, cit. dílo*. str. 27

⁵⁸ KLEVETOVÁ, DLABALOVÁ. *Motivační prvky při práci se seniory*, cit. dílo. str. 22

Nejčastěji zhoršení postihuje zrak a sluch a změny těchto smyslů mají také největší vliv na psychiku člověka. Jejich úbytek často může vést u člověka až k depresím, úzkostem a osamělosti. Staří lidé se v takovém případě straní novým situacím a raději zůstávají v prostředí, které dobře znají a dokážou se v něm orientovat. Často předstírají nezájem o nové dění a situace, protože by museli okolnímu světu přiznat strach ze svého selhání.⁵⁹

Literatura se shoduje na tom, že zhoršení zraku je nejčastěji způsobeno stárnoucí oční čočkou, která ztrácí pružnost a schopnost zaostřovat. Touto zrakovou vadou, tedy ztrátou zrakové ostrosti, kdy dochází ke ztrátě schopnosti vidět ostře předměty v určité vzdálenosti, trpí většina starých lidí.⁶⁰ Další častou vadou zraku je šedý zákal neboli katarakta, při němž se snižuje ostrost obrazu ve středu nebo na okraji zorného pole. Postižený vidí často dvojmo a má pocit, že obraz zahaluje šedý závoj.⁶¹ Vedle šedého zákalu může člověka postihnout i glaukom neboli zelený zákal, který je zapříčiněn narůstajícím nitroočním tlakem, který poškozuje oční buňky a receptory.

Kromě výše zmíněných vad, které souvisí se stárnutím oční čočky, se u starých lidí vyskytují změny s vnímáním intenzity světla, kdy postupem času starý člověk přestává vnímat světlo nižší intenzity a vnímá už jen intenzivnější světlo. S tím souvisí i skutečnost, že staří lidé potřebují více času na to, aby se dokázali přizpůsobit zhoršeným světelným podmínkám. U starých lidí se vyskytuje i změna ve vnímání barev, kdy vidí barvy v nažloutlých odstínech. Tuto skutečnost lékaři přisuzují zejména zežloutnutí očních čoček v důsledku stárnutí, ale objevují se i takové názory, že je třeba hledat příčinu v centrální nervové soustavě. Takový posun ve vnímání barev se ovšem neobjevuje dříve než před 80. rokem života.⁶²

Z výše uvedených poznatků o změnách zraku u starých lidí lze vyvodit, že staří lidé potřebují obecně více času na to, aby dokázali zaostřit na předmět, mohli si jej v klidu prohlédnout a zpracovat informace o tomto předmětu. Tato fakta jsou velmi důležitá pro vyslychající osoby, které by měly vyslychanému člověku vyššího věku poskytnout dostatek času, aby si mohl předmět (například věcný důkaz) v klidu a bez stresu prohlédnout.

⁵⁹ Ibid, str. 22

⁶⁰ STUART-HAMILTON. *Psychologie stárnutí*, op.cit. str. 27

⁶¹ Sociální gerontologie a geriatrie: studijní text. Vysoká škola polytechnická Jihlava: Katedra sociální práce, str. 14. [cit. 2019-03-26] Dostupné z: <http://www.vspj.cz/ISBN/Opory%20-20V%C5%A0PJ/Soci%C3%A1ln%C3%AD%20gerontologie%20a%20geriatrie%20%20Gabrielov%C3%A1%20Jana%20%282017%29.pdf>

⁶² STUART-HAMILTON. *Psychologie stárnutí*, cit. dílo. str. 29

Zároveň musí vyslychající osoba brát v potaz, že pokud byla vyslychaná starší osoba svědkem kriminálně relevantní situace, nemusela ji v důsledku zhoršení zraku kvalitně pozorovat.

Ani ke zhoršení sluchu nedochází až ve stáří, ale jeho oslabování nastává postupně. Autoři se shodují na tom, že již padesátiletí lidé mají za určitých okolností zhoršený sluch.⁶³ Nejrozšířenějším a nejzávažnějším typem vady sluchu u starých lidí je tzv. presbyakuze – nedoslýchavost. Tato se může vyskytovat hned v několika podobách, ovšem všechny typy nedoslýchavosti jsou charakteristické tím, že dochází k výraznému zhoršení vnímání zvuků o vysokých frekvencích. Postižený navíc slyší zvuky o vysokých tónech mnohem hlasitěji, než ve skutečnosti jsou, tudíž mu v krajním případě mohou tyto zvuky způsobovat až bolest.⁶⁴ Jak *Stuart-Hamilton* dále uvádí, pro staré lidi trpící nedoslýchavostí je zásadním problémem to, že dokážou jen obtížně vnímat řeč. Někdy je toto vnímání znemožněno úplně, tím pádem je pro člověka proces komunikace s okolním světem velmi omezený a náročný.⁶⁵

Je více než zřejmé, že oslabení sluchu člověka velmi omezuje a má negativní vliv na jeho společenský život. Nedoslýchavost osoby se zcela jistě projeví i u výslechu. Je tedy především na osobě vyslychajícího, aby mluvil nahlas, pomalu a dobře artikuloval. Vyslychající musí mít velkou trpělivost, nespěchat a nenaléhat na vyslychaného a raději mu otázku několikrát zopakovat. Navíc se nedoslýchaví lidé mohou za svůj hendikep stydět a raději ho nechtějí ani přiznat, a tak se tváří, že řeči a otázkám druhého člověka rozumí. Je tak na vyslychajícím, aby se na výslech dobře připravil a zjistil vlastnosti a případné indispozice vyslychaného, které by mohly samotný výslech ovlivnit.

Jak navíc uvádí *Hrozenská*, starší člověk je do určité míry schopen kompenzovat oslabení zraku a sluchu opatrností, pomalejším tempem činností, zvýšeným úsilím, racionalizací a organizací jednotlivých postupů, koncentrací, zvýšenou sebekontrolou a kontrolou všech činností.⁶⁶

Toto soustředění a speciální postupy starších lidí mají význam i pro osobu vyslychajícího, který musí mít pro takové chování vyslychajícího pochopení a musí mu dopřát dostatek času bez nátlaku a naléhání.

⁶³ Např. *Sociální gerontologie a geriatric: studijní text.*, op.cit. str. 14

⁶⁴ STUART-HAMILTON. *Psychologie stárnutí*, op.cit., str. 31

⁶⁵ Ibid. str. 32

⁶⁶ HROZENSKÁ. *Sociální práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko-praktické východiská*, op.cit. str. 21

2.2. Psychologické stárnutí

Biologické změny, které se nevyhnutelně od počátku stáří objevují, mají velký vliv na vnímání, chování a postavení starého člověka ve společnosti, a proto je nutné pohlížet na stáří z biopsychosociálního pohledu.⁶⁷ Stáří s sebou přináší psychické změny, které ovšem nelze generalizovat, protože jejich výskyt a míra jsou velmi individuální. Některé psychické změny nastávají v důsledku zhoršení a oslabení funkcí smyslů, které způsobují neúplnost zapamatování a dále způsobují deprese, stranění se společností a osamělost.

Obecně lze konstatovat, že ve stáří dochází ke zhoršení kognitivních funkcí, tedy vnímání, pozornosti, paměti a myšlení. *Matiášek, Soukup a Bárta* dodávají, že psychické změny typické pro stáří jsou způsobeny změnami činnosti kůry mozkové, které jsou pravděpodobně zapříčiněny poruchou biochemické rovnováhy, která se mimo jiné projevuje snížením pohyblivosti vzrušivého procesu.⁶⁸

Starší lidé mají rádi svůj stereotyp, jen neradi se přizpůsobují novým životním situacím a změnám. Tento závěr nelze ovšem zobecňovat, je spoustu aktivních starých lidí, kteří mají motivaci k nejrůznějším činnostem. Motivace je ovšem ovlivněna vztahy s rodinou nebo dalšími interpersonálními vztahy v místě, kde starý člověk žije.⁶⁹

Motivace k činnostem a aktivitě je jistě z velké části ovlivněna vztahy s blízkými lidmi, nicméně z vlastní zkušenosti musím uvést, že to tak nemusí být vždy. I když jsou vztahy s rodinou ideální, starý člověk ani tak nemusí mít zájem na jakékoli aktivitě. Může to být zapříčiněné jednoduše tím, že má rád své pohodlí, ale demotivovanost může být i jedním z prvních příznaků stařecké demence, které rodina postiženého bez předchozích zkušeností jen těžko rozpoznává. Demotivovanost člověka nastává i po ztrátě životního partnera, kdy přeživší partner ztrácí chuť do života, utápí se ve smutku a rezignuje na veškeré činnosti, které nutně vykonávat nemusí.

⁶⁷ KLEVETOVÁ, DLABALOVÁ. *Motivační prvky při práci se seniory*, cit. dílo. str. 23

⁶⁸ MATIÁŠEK, SOUKUP, BÁRTA. *Psychologie výlehu*, op.cit. str. 65

⁶⁹ *Sociální gerontologie a geriatrie: studijní text.*, cit. dílo. str. 24

2.2.1. Intelligence

Na úvod této podkapitoly je nutné stručně představit historii vědeckého výzkumu inteligence jako takové. Historie sahá na samý počátek 20. století, kdy vědci zastávali názor, že existuje pouze jedna základní schopnost, která ovlivňuje výkonnost člověka po celý život, a to bez ohledu na typ zadané úlohy. Tato základní schopnost byla jedním z prvních vědců zkoumajících inteligenci nazvána „g“ – general intellectual capacity.⁷⁰

Postupem času bylo od pojetí inteligence jako jediné celistvé schopnosti ustoupeno. Průkopníkem a otcem teorie o dvojí inteligenci člověka byl americký psycholog Raymond Cattell. Cattell definoval dvě specializované schopnosti vyplývající z intelektu člověka - fluidní a krystalickou inteligenci. Fluidní schopnost má charakter obecné schopnosti rozlišovat a vnímat vztahy mezi starými informacemi. Fluidní inteligence se rozvíjí do dospělosti a pak pomalu upadá.⁷¹ Testy, které zkoumají fluidní inteligenci, se nezaměřují na vědomosti získané vzděláním a zkušenostmi, nýbrž na schopnost člověka řešit aktuální a nové problémy. Typickou metodou testování fluidní inteligence je zadání úkolu, kdy má subjekt v časovém limitu rozpoznat pravidlo, které se vztahuje na celou skupinu položek.⁷²

Oproti tomu krystalická inteligence obsahuje informace, zkušenosti a vědomosti, které člověk získal během svého života. Krystalická inteligence bývá testována otázkami, které se zaměřují na všeobecné znalosti a zkoumá tak rozsah získaných znalostí jedince. Mnoho autorů se shoduje, že krystalickou inteligenci nejlépe vystihuje pojem „moudrost“ a fluidní inteligenci „důvtip“ nebo „bystrost“.⁷³

Na základě výzkumů a testování bylo dokázáno, že krystalická inteligence se i přes proces stárnutí téměř nemění, ovšem fluidní inteligence s přibývajícím věkem výrazně slábne. Úbytek fluidní inteligence ovšem nelze zobecnit na celou skupinu starých lidí. Její úbytek je velmi individuální a záleží na každém jedinci, jak dokáže odolávat.

Výzkumy dokázaly, že i přes obecný pokles fluidní inteligence u starých lidí byly rozdíly mezi testovanými subjekty velmi výrazné.⁷⁴

⁷⁰ STUART-HAMILTON. *Psychologie stárnutí*, cit. dílo. str. 49

⁷¹ BROWN, Richard E. Hebb and Cattell: The Genesis of the Theory of Fluid and Crystallized Intelligence. *Frontiers in Human Neuroscience*. Volume 10. Article 606. December 2016. [cit. 2019-04-01] Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5156710/pdf/fnhum-10-00606.pdf>

⁷² STUART-HAMILTON. *Psychologie stárnutí*, op.cit. str. 50

⁷³ Např. HROZENSKÁ. *Sociální práce so staršími ľud'mi a jej teoreticko-praktické východiská*, op.cit. str. 22

⁷⁴ STUART-HAMILTON. *Psychologie stárnutí*, op.cit. str. 56

2.2.2. Paměť

Paměť je schopnost centrální nervové soustavy vštípit si, zapamatovat a vybavit si informace. Každý člověk si dokáže zapamatovat informace odlišným způsobem. Jako důkaz tohoto tvrzení uvádí *Stuart-Hamilton* existenci různých druhů vzpomínek – na slova, zvuky, tělesné dovednosti nebo obrazy, které jsou uloženy v jiných částech mozku.⁷⁵

Jedním z nejzákladnějších rozdělení paměti je rozdělení podle doby, po kterou dokážou uchovat přijatou informaci – tedy na krátkodobou (nazývanou také primární) a dlouhodobou (sekundární) paměť.

Krátkodobá paměť uchovává informace v řádu několika minut. Informace, které obsahuje, mají pro člověka význam pouze v určité chvíli, poté se stávají nepotřebnými a mohou být zapomenuty. Psychologové Alan Baddeley a Graham Hitch zdůvodňovali existenci krátkodobé paměti tzv. modelem praktické paměti. Praktická paměť podle nich obsahuje dočasně uložené informace, které jsou potřeba k dalším aktivitám jako je učení, uvažování a chápání. Člověk tedy musí v mysli podržet na pár chvil informace, které potřebuje k dalším úlohám. Jako příklad poslouží počítání z paměti, kdy člověk musí v paměti na chvíli uchovat mezivýsledek, aby mohl pokračovat ve výpočtu.⁷⁶ Právě krátkodobá paměť vykazuje ve stáří výrazné zhoršení.

Oproti krátkodobé paměti uchovává dlouhodobá paměť informace trvale. Jedná se o takový typ informací, které zdravý člověk zkrátka nezapomene – vlastní jméno, datum narození, bydliště, jména dětí. Jsou to tedy informace zásadní pro život nebo informace tolikrát opakované, že se hluboce vryjí do paměti. I když by dlouhodobá paměť neměla zásadně u zdravých jedinců oslabovat, může se stát, že informace, které přestaly být opakovány nebo přestaly být pro život důležité, jednoduše vymizí.

S problematikou dlouhodobé paměti souvisí i paměť autobiografická. Staří lidé si nejlépe vybaví staré vzpomínky, například z dětství, protože je v průběhu života již několikrát vyprávěli, přičemž ale změnili řadu detailů vzpomínky. Nejstarší vzpomínky se starému člověku vybaví lépe nežli nedávno prožité situace. Při vyprávění novějších zážitků staří lidé obsírně vzpomínají na své dětství a mládí, což může vyslychající osobě podstatně komplikovat vedení výslechu.

⁷⁵ Ibid. str. 89

⁷⁶ Ibid. str. 90

Existuje dlouhá škála typů paměti jako je senzorická, symbolová, mechanická nebo logická. S ohledem na téma práce by zde musí být zmíněna tzv. nezprostředkovaná paměť, která souvisí se schopností vybavovat si většinou dramatické situace, jichž byl člověk svědkem.

Staří lidé si dokážou vybavit onu situaci stejně dobře jako mladí lidé, ovšem s tím rozdílem, že mají problémy vybavovat si vizuální detaily situace.⁷⁷

Důležitý poznatek pro výslechy starých lidí přináší *Cohen a Faulkner*, kteří uvádí, že staří lidé mají tendenci uvěřit cizí interpretaci určité události jako realitě. Hrozí zde tedy reálné riziko, že tito lidé neúmyslně změní své vzpomínky, respektive výpověď v takovém smyslu, aby odpovídala oné cizí interpretaci.⁷⁸ Takový závěr ještě více zdůrazňuje zákaz pokládání sugestivních a kapciózních otázek během výslechu starých lidí.

Kromě oslabení krátkodobé paměti může dojít i k jejím poruchám. *Brichcín* uvádí výčet kvantitativních a kvalitativních poruch paměti.⁷⁹ Mezi poruchy kvantitativní, které představují oslabení nebo naopak zvýšení paměti, řadí:

- **hypermnézie** – zvýšená výkonnost paměti, která se často objevuje u jedinců s nadprůměrným intelektem,
- **hypomnézie** – snížená výkonnost paměti, která se objevuje u zdravých osob zejména při velké únavě, stresu a se ztrátou motivace,
- **amnézie** – kompletní ztráta paměti na určitý časový úsek, jejíž příčinou může být například úraz hlavy, intoxikace alkoholem, schizofrenie nebo epilepsie.

Kvalitativní poruchy, jejichž důsledkem jsou nespolehlivé a nepřesné vzpomínky, jsou:

- **paramnézie** – nepřesnost vzpomínek, která vzniká zkreslením vlastních zážitků při jejich popisování,
- **ekmnézie** – chybný časový sled vzpomínek,
- **kryptomnézie** – nazývaná také jako neúmyslný plagiát, kdy si osoba vybaví již zapomenuté zážitky s tím, že tato vzpomínka je pravá a původní,

⁷⁷ STUART-HAMILTON, *Psychologie stárnutí*, op.cit. str. 103

⁷⁸ COHEN, Gillian, FAULKNER, Dorothy Mary. *Age Differences in Source Forgetting: Effects on Reality Monitoring and on Eyewitness Testimony*. Psychology and Aging. Vol. 4. No. 1. April 1989. str. 007.
[cit. 2019-04-01] Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/20351847_Age_Differences_in_Source_Forgetting_Effects_on_Reality_Monitoring_and_on_Eyewitness_Testimony

⁷⁹ BRICHCÍN, Slavoj. *Soudní psychiatrie a sexuologie pro studenty Policejní akademie ČR*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze. 2016. str. 50 - 51

- **vzpomínkový klam** – osoba je přesvědčená o pravdivosti vzpomínky, která je ale ve skutečnosti fiktivní,
- **konfabulace** – mezery v paměti jsou nahrazovány smyšlenými informacemi, přičemž osoba neví, že nejsou pravdivé,
- **bájevá lhavost** – osoba si vymýšlí příběhy, v níž figuruje jako hlavní hrdina s cílem získat pozornost a respekt.

2.2.3. Pozornost

Zařadit podkapitolu o schopnosti udržet pozornost a koncentrovat se u starých lidí považují za nutné, jelikož tato schopnost je jedním z aspektů, které se mohou u výslechu promítnout. Jak bylo již výše řečeno, schopnost soustředit se na konkrétní události a věci z velké části ovlivňují vlastnosti, schopnosti a smyslové vnímání, popřípadě poruchy a oslabení funkce smyslů.

*„Pozornost je současně schopnost selektivně přijímat informace, vybírat z vnějšího či vnitřního prostředí takové podněty, které mají pro člověka určitý význam při odhlédnutí od jiných.“*⁸⁰ Člověk nedokáže vnímat všechny podněty, které na něj ve velkém množství působí. Pozornost má tedy mimo jiné selektivní charakter, který člověku umožňuje koncentrovat se na jednu věc či činnost a pomínout ostatní rušivé podněty. Jak výstižně konstatuje *Houbová*, pozornost sehrává důležitou roli a ovlivňuje kvalitu řady psychických činností.⁸¹

Typickými vlastnostmi pozornosti je mimo jiné její stálost, která záleží ve schopnosti koncentrovat se na určitou věc nebo činnost po delší dobu a s ní související vytrvalost a bdělost, které spočívají ve vědomém zaměření pozornosti směrem k určitému předmětu. Dále je to soustředěnost, která spočívá v zaměření se na jediný předmět a vyloučení všech ostatních podnětů a konečně již zmíněná selektivita a rozdělování, které umožňuje rozprostřít pozornost na více předmětů nebo činností. Klíčovou vlastností pozornosti je její kapacita, která určuje množství podnětů, které je jedinec schopen současně vnímat. *Houbová* uvádí, že u kapacity pozornosti existují nepominutelné individuální rozdíly, jejichž důvodem může být mimo jiné i věk.⁸²

Stuart-Hamilton uvádí závěry experimentů a testů, které byly v oblasti výzkumu pozornosti provedeny. Z testu tzv. vytrvalé koncentrace, tedy schopnosti koncentrovat se na zadaný úkol

⁸⁰ HOUBOVÁ, Drahomíra a kol. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 31

⁸¹ Ibid, str. 31

⁸² HOUBOVÁ. *Psychologie pro právníky*, cit. dílo, str. 32

bez jakéhokoli rozptylování, který spočíval v pokynu, aby jedinec reagoval pokaždé, kdy se na monitoru počítače v souvislé řadě písmen objeví určité písmeno, vyplynulo, že výkon v testu trvalé koncentrace je i ve stáří dobře zachován a nevyskytly se zásadní odchylky.⁸³ Naopak u testu výběrové pozornosti, která se vyznačuje schopností soustředit se na zadaný úkol za současné přítomnosti rušivých podnětů, byli staří lidé výrazně pomalejší než mladí lidé.⁸⁴ Závěry testu výběrové pozornosti jsou ovšem sporné, jiné studie a výzkumy je doposud nepotvrdily.

2.2.4. Poruchy intelektu

Příklad výsledku přestárlé osoby postižené mentální retardací, který je obsažen v kapitole pojednávající o výsledkové praxi, svědčí o tom, že vyslychající osoby musí být připraveny i na výsledky komplikované poruchami intelektu u vyslychaných přestárlých osob.

Existuje řada definic intelektu, tou nejvýstižnější je podle mého názoru ta, kterou uvádí Dušek a Večeřová-Procházková: „*Intelekt je rozumová schopnost, která je dána souborem vrozených funkcí a získaných předpokladů poznávací činnosti a vědomostí. Patří k nim schopnosti usuzování, schopnost správně používat získané vědomosti, schopnost aktivního přístupu k objektivní skutečnosti, schopnost porozumět situaci a správně na ni reagovat, řešit úkoly a využívat přitom získaných znalostí.*“⁸⁵

Při psychiatrickém vyšetření intelektu je prostřednictvím zaměřeného rozhovoru zkoumáno množství získaných školních vědomostí a životních znalostí, bývají zadávány jednoduché početní úlohy, zjišťuje se schopnost výkladu abstraktních pojmů a sociální prostředí, v němž vyšetřovaný vyrůstal. Byly vypracovány speciální testové metody jako je zjišťování inteligenčního kvocientu (IQ), globální zkoušky intelektu, které spočívají v zadání a řešení úloh v určitém časovém úseku a analytické diferenciacní zkoušky intelektu, kterými lze hodnotit jednotlivé části intelektu.⁸⁶

Poruchy intelektu vznikají dvojitým způsobem – nedostatečným vývojem, který zapříčiňuje mentální retardaci a úbytkem intelektu, v jehož důsledku vzniká u postiženého demence.

⁸³ SALTHOUSE, Timothy. *Adult Cognition*. 1982. In STUART-HAMILTON, 1999, cit. dílo. str. 74

⁸⁴ RABBITT, P.M.A. *How do the old know what to do next?*1982. In STUART-HAMILTON, 1999, cit. dílo, str. 75

⁸⁵ DUŠEK, Karel, VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, Alena. *Diagnostika a terapie duševních poruch*. Praha: Grada Publishing. 2015. 2. přepracované vydání. Str. 71

⁸⁶ BRICHČÍN. *Soudní psychiatrie a sexuologie pro studenty Policejní akademie ČR.*, op.cit. str. 52

Mentální retardace může mít velké množství příčin – od poškození mozku, které vznikne buď již v prenatálním období, během porodu nebo po něm, genetické, toxické, metabolické až po traumatické příčiny. Vzdělatelnost mentálně retardovaných lidí závisí na stupni retardace, obecně ale platí, že takto postižení lidé jsou jen obtížně vzdělatelní a vychovatelní.

Obecně jsou rozlišovány tyto stupně mentální retardace:⁸⁷

- **Lehká mentální retardace** – jedinci s tímto stupněm retardace jsou schopni samostatně zvládat základní péči o sebe samého, obvykle se u nich objevují poruchy řeči, jejich vzdělání je možné především ve zvláštních školách. Důležitým poznatkem pro vedení výslechu je ta skutečnost, že jsou zvýšeně sugestibilní.
- **Středně těžká mentální retardace** – lidé postižení středně těžkou mentální retardací mají omezené vyjadřovací schopnosti, zvládnou pouze nejjednodušší pracovní úkoly a základní úkony péče o sebe sama. Většinou už nepostačí ani zvláštní vzdělání, nejsou ho schopni. Nebezpečí sugestibility je ještě vyšší než u lehké mentální retardace.
- **Těžká mentální retardace** – tento stupeň retardace je obvykle spojen s těžkým tělesným postižením a vyjadřovací schopnosti jsou natolik omezené, že postižené osoby ke komunikaci používají maximálně pár výrazů.
- **Hluboká mentální retardace** – nejzávažnější stupeň retardace se zpravidla vyskytuje u jedinců s vážným tělesným postižením, takto postižený člověk není absolutně schopný vyjadřovat se a pečovat o sebe a z těchto důvodů potřebuje neustálou pomoc a dohled.

Co se týče právních konsekvencí mentální retardace, záleží vždy na posouzení konkrétního případu a na stupni poruchy. V odůvodněných závažnějších případech může být postiženému jedinci omezena způsobilost k právnímu jednání a posléze je mu soudem ustanoven opatrovník. Z hlediska trestněprávního a otázky přičetnosti také záleží na míře postižení a závažnosti poruchy a zda jsou v jejích důsledku omezené nebo zcela vymizelé rozpoznávací a ovládací schopnosti. Posouzení psychického stavu postižené osoby je v trestním řízení úkolem soudního znalce.

Na rozdíl od mentální retardace je demence charakterizována jako porucha získaná po ukončení druhého roku života následkem onemocnění nebo úrazu mozku.⁸⁸

⁸⁷ HOUBOVÁ. *Psychologie pro právníky*, op. cit. str. 46-47

Mezi časté příčiny vzniku demence řadíme arteriosklerotické změny při stárnutí (neboli změny související s kornatěním tepen) a onemocnění chorobami jako je Alzheimerova choroba nebo Parkinsonova nemoc.⁸⁹ Při postižení demencí se zhoršuje myšlení, paměť, orientace, schopnost učit se novým věcem a v neposlední řadě se objevují vady řeči, které mohou jako první indikovat demenci. Od demence je ovšem ještě třeba odlišit pojem pseudodemence neboli nepravé demence. Pseudodemence představuje reakci citlivého organismu na tíživé životní situace jako je například živelná katastrofa a trvá v řádu dní až měsíců.

2.2.5. Demence

Demence je závažná duševní choroba, se kterou se mohou policisté při výslechu přestárých osob často setkat. Lidé stížení demencí trpí postupně ztrácí duševní schopnosti, které v průběhu svého života nabyli. Jedná se především o oslabování inteligence, paměti a změny osobnosti. Následky demence u starých osob jsou především ty, že si sami nedokážou vyhledat potřebné informace, jsou závislí na pomoci svého okolí a často nemohou rozhodovat o svých vlastních záležitostech a nedokážou vyjádřit svá přání.⁹⁰

Stuart-Hamilton upřesňuje, že pojem demence představuje celkový úpadek psychických funkcí způsobený atrofií (regresivní změnou) centrálního nervového systému a dodává, že demence se může dostavit kdykoliv během dospělého života a s věkem se zvyšuje pravděpodobnost jejím onemocněním.⁹¹

U mladších pacientů (do 60 let) je diagnostikování demence snadnější v tom, že se obecně předpokládá, že tito lidé budou ještě v plné životní síle a první symptomy demence jsou u nich proto velmi nápadné. Naproti tomu u starých lidí bývá demence diagnostikována až v pokročilé fázi, protože prvotní příznaky jsou velmi plíživé, těžko rozpoznatelné a mohou být lehce zaměněny za běžné změny spojené se stárnutím (například drobné výpadky paměti).⁹²

Celkový stav a úroveň postižení demencí je většinou posuzován jednoduchými testy paměti a testy chování. Testy paměti obsahují jednoduché otázky jak na život pacienta, tak na notoricky známé skutečnosti. Příkladem testových otázek jsou dotazy na jméno pacienta, datum narození,

⁸⁸ BRICHČÍN. *Soudní psychiatrie a sexuologie pro studenty Policejní akademie ČR.*, cit. dílo. str. 54

⁸⁹ HOUBOVÁ. *Psychologie pro právníky*, cit. dílo. str. 48

⁹⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: Příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2017. str. 62 - 63

⁹¹ STUART-HAMILTON. *Psychologie stárnutí*, cit. dílo. str. 177

⁹² *Ibid.* str. 179

na jakém místě se zrovna nachází, na vzdělání a práci, na partnera a děti a z obecně známých skutečností se lékař ptá například na aktuální datum a rok nebo hlavní město. Součástí testu může být požadavek lékaře, aby si pacient zapamatoval tři slova a zopakoval je. Na stejná tři slova se dotáže lékař pacienta i po dalších nesouvisejících dotazech.

Test chování obvykle absolvuje člověk blízký pacientovi, který s ním například sdílí domácnost. Test nemůže absolvovat přímo člověk postižený demencí, neboť se před cizími lidmi může přetvařovat a test by tak nebyl objektivní. Součástí testu chování jsou otázky na soběstačnost pacienta, zda sám zvládá hygienu, zda se dokáže obléknout, připravit si jídlo, zda má nějaké oblíbené činnosti, kterým se věnuje, jestli dokáže sám nakoupit nebo se starat o své finanční záležitosti.

Demence patří mezi onemocnění, která jsou nevléčitelná, ale včasným zachycením lze postup demence podstatně zpomalit.

2.2.6. Alzheimerova choroba

Alzheimerova choroba je nejčastějším typem demence na světě – představuje 50 až 70 % ze všech případů demence.⁹³ Podle studie Světové zdravotnické organizace (WHO) bude počet nemocných demencí v roce 2050 již 135,5 milionu.⁹⁴ Symptomy této choroby poprvé popsal v roce 1906 německý psychiatr a neuropatolog Alois Alzheimer.⁹⁵

Alzheimerova choroba je rozvíjející se neurodegenerativní onemocnění, které je typické poruchami vstřípení si informací do paměti a výpadky paměti na nedávné události. Nejvýznamnějším a zároveň neovlivnitelným rizikovým činitelem této choroby je věk.⁹⁶ Nehls s tímto tvrzením souhlasí, dodává ale, že ve velmi vysokém věku (kolem 100 let) riziko výskytu choroby opět klesá a tento fakt pokládá za indicii k tomu, že výskyt Alzheimerovy choroby zřejmě není zapříčiněn jen stárnutím jako takovým.⁹⁷

Za další rizikové faktory vzniku tohoto onemocnění, které už lze ovšem částečně ovlivnit, se považuje kouření, obezita, diabetes, zvýšená hladina cholesterolu, nadměrná konzumace alkoholu a opakované úrazy hlavy.⁹⁸

⁹³ Ibid, str. 183

⁹⁴ ZVĚŘOVÁ, Martina. *Alzheimerova demence*. Praha: Grada Publishing, 2017. str. 16

⁹⁵ Tamtéž. str. 10 - 11

⁹⁶ Ibid, str. 21

⁹⁷ NEHLS, Michael. *Alzheimer se dá léčit: Návrat do zdravého života*. Praha: EUROMEDIA. 2015. str. 30 - 31

⁹⁸ ZVĚŘOVÁ. *Alzheimerova demence*, cit. dílo. str. 23

Nehls uvádí pět fází průběhu onemocnění:⁹⁹

1) Subjektivní kognitivní dysfunkce.

Jedná se o předklinickou fázi onemocnění, kdy jedinci pocítují subjektivní potíže jako je úbytek duševní výkonnosti oproti dřívější výkonnosti. Takový úbytek se nejprve dotýká paměti a poté myšlení obecně. V takovém případě musí být vyloučena akutní příčina těchto potíží a jiné důvody, které by mohly duševní výkonnost ovlivnit (užívání léků nebo neurologické onemocnění). Pokud jsou v této fázi prováděny klinické testy, které jsou zaměřené na duševní výkonnost, nevykazují neobvyklosti a abnormality.

2) Amnestická lehká kognitivní dysfunkce.

Typickými příznaky této fáze jsou výpadky paměti, konkrétně mezery v paměti a prostorové orientace a vnímání času. Člověk tak nemusí trefit zpátky domů a neorientuje se v čase, neví, jaký je den a má potíže s určením časového sledu událostí. Mnoho pacientů ztrácí motivaci k nejrůznějším činnostem. Pacienti se často uzavírají do sebe a nereagují na žádné podněty. Autoři uvádí, že v domácím prostředí nejsou tyto příznaky zvláště nápadné a rodina postiženého jim nepřikládá jiný význam, než že se jedná o běžnou součást stárnutí. Zde musím s těmito autory souhlasit a z vlastní zkušenosti konstatuji, že i když se rodina o starého člověka stará a zajímá se o něj, jako laici nezasvěcení do této problematiky opravdu nepoznají počátky nemoci, neboť jsou velmi plíživé a zpočátku nenápadné.

3) Raná fáze onemocnění Alzheimerovou chorobou.

V této fázi onemocnění není pacient v důsledku ztráty paměťových schopností schopen samostatného života. Nedokáže si obstarat běžné denní záležitosti, nezvládá se oblékání a hygienu, nemá pocit žízně a hladu. Výrazné zhoršení vykazuje také myšlení a mluva, pacient si nemůže vzpomenout na slova, která chce použít, musí se mu napovídat, aby se dokázal vyjádřit.

⁹⁹ NEHLS. *Alzheimer se dá léčit: Návrat do zdravého života*, cit. dílo. str. 69 a násl.

4) Střední fáze onemocnění Alzheimerovou chorobou.

Tento bod nemoci označuje *Nehls* jako „point of no return“ – tedy okamžik, kdy lze progres onemocnění už jen zpomalit, nelze ho už zastavit. Na terapii na kompenzaci vad není ještě pozdě, nicméně by měla být nasazena v předchozích fázích, aby měla opravdu smysl.

5) Pozdní fáze onemocnění Alzheimerovou chorobou.

Nejzávažnější fáze onemocnění vyžaduje celodenní péči o pacienta, který není schopen se o sebe postarat. V takovém případě většinou pacient nemůže už zůstat doma, protože rodina není schopna potřebnou péči zajistit, a tak jsou pacienti ošetřováni v profesionálních pečovatelských zařízeních.

Obecně lze shrnout, že u jedinců postižených Alzheimerovou chorobou je nejvíce postižena paměť. Postižený si nedokáže vybavit nedávné zážitky, nedokáže reprodukovat své vědomosti a nedokáže si vybavit to, co mu před chvílí někdo řekl.¹⁰⁰ Kromě poruch kognitivních funkcí se mohou ale nemusí objevit poruchy osobnosti a chování. Takové poruchy se projevují tím, že postižený stále něco vykřikuje, toulá se – ať už v bytě nebo mimo něj, bezdůvodně napadá ostatní lidi, je vulgární, bezúčelně a opakovaně provádí nejrůznější úkony.

U pacienta se může objevit apatie nebo naopak není k zastavení v nějaké činnosti. Závažnějším projevem poruchy chování je agresivita, která se může projevovat jak verbálně, tak i fyzicky – takoví lidé již v pokročilé fázi nemoci nemají žádné zábrany. U nemocných lidí se mohou objevit i bludy nebo halucinace, které se projevují například tím, že má pacient pocit, že ho chce někdo zabít, někdo ho pronásleduje nebo mu mělo být něco ukradeno.

O právních důsledcích Alzheimerovy choroby zde platí to, co bylo popsáno v podkapitole 2.2.4. o právních důsledcích mentální retardace.

Co se týče forenzního posuzování v oblasti trestněprávní, platí, že rozpoznávací a ovládací schopnosti bývají u postižených téměř vymizelé. Pokud se dopustí nějaké drobné trestné činnosti, jedná se o majetkový delikt - při striktním dodržení pojmů se jedná jen o přestupek. Využijí zde příkladu, že osoba postižená demencí ukradne v obchodě chleba. Svůj čin se ale nijak nesnaží zakrýt, chleba se nesnaží schovat. Po posouzení rozpoznávacích a ovládacích schopností pacienta znalcem bývá pachatel exkulčován.¹⁰¹

¹⁰⁰ ZVĚŘOVÁ. *Alzheimerova demence*, cit. dílo. str. 70

¹⁰¹ *Ibid.* str. 105

2.3 Sociální změny

Sociální změny ve stáří se začínají vyskytovat současně s odchodem do starobního důchodu. Pomineme-li finanční stránku věci, penzisté již nedochází každý den do práce, nejsou tak v kontaktu s tolika lidmi jako dříve a často nevědí, co dělat v nabytém volném čase. Vedle toho se mohou objevit výše popsané fyzické změny související se stárnutím, jako je například oslabení funkcí smyslových orgánů. V dnešní době jsou již k dispozici pomůcky, které takto postiženým lidem dokážou pomoci, ale mnoho starých lidí se nerado učí novým věcem, často se dokonce za tyto pomůcky i stydí, což jen prohlubuje jejich odcizení od společnosti a jejich uzavřenost.

Mimo to může být člověk postižen nemocí, která značně omezí jeho mobilitu a soběstačnost, a tak jsou staří lidé často odkázáni na fyzickou pomoc své rodiny či sociálních pracovníků, kteří jim pomáhají s péčí o sebe samého, s péčí o domácnost a dalšími běžnými činnostmi. V krajním případě musí být starý člověk umístěn do sociálního zařízení, kde je mu sice poskytnuta soustavná péče, ale za cenu toho, že je vytržen ze svého prostředí, na které je zvyklý a které dobře zná, což může mít za následek dezorientaci a zhoršení psychického stavu.

3. Definice přestárlé osoby a zákonná úprava

Legální definici termínu přestárlá osoba nelze v této práci uvést, protože se tento termín v právním řádu České republiky nevyskytuje. Adjektivum přestárlý vymezuje Slovník spisovného jazyka českého jako stářím přespříliš sešlý, nadmíru zestárlý nebo jako toho, kdo překročil jistou hranici stáří.¹⁰² Přestože se tento termín v právních normách České republiky nevyskytuje, je používán v komentářové literatuře. Termín přestárlá osoba se vyskytuje například v komentáři k Trestnímu řádu, konkrétně u ustanovení § 52a – Využití videokonferenčního zařízení, kdy zákon stanoví: „*Je-li to potřebné pro ochranu práv osob, zejména s ohledem na jejich věk nebo zdravotní stav, nebo vyžadují-li to bezpečnostní anebo jiné závažné důvody, lze při provádění úkonů trestního řízení využívat technické zařízení pro přenos obrazu a zvuku (dále jen „videokonferenční zařízení“), umožňuje-li to povaha těchto úkonů a je-li to technicky možné.*“ Autoři komentáře konstatují, že zákon uvádí demonstrativně jako důvody ochrany věk nebo zdravotní stav, přičemž se jedná kromě jiných o osoby mladší osmnácti let nebo osoby přestárlé.¹⁰³ Výraz přestárlá osoba nalezneme i v komentáři k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v ustanovení § 186 – Sexuální nátlak. Komentářová literatura se zde věnuje pojmu zneužití bezbrannosti, kdy za tuto pokládá bezbrannost spočívající ve fyzické anebo psychické bezbrannosti anebo v jejich propojení. Podmínkou však je, že bezbranná osoba alespoň částečně či omezeně vnímá a je schopna reagovat na požadavky pachatele. V demonstrativním výčtu takových osob uvádí autoři i osobu přestárlou.¹⁰⁴

Termín přestárlá osoba najdeme i v Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011. V tomto usnesení se Nejvyšší soud zabýval případem 88letého muže žijícího v domově pro seniory, kde napadl jinou klientku tohoto zařízení sociální péče a byl uznán vinným trestným činem ublížení na zdraví. Nejvyšší soud se zabýval zejména skutečnostmi zakládajícími důvod nutné obhajoby podle ustanovení § 36 odst. 2 Trestního řádu, které na rozdíl od jiných důvodů nutné obhajoby uvedených např. v § 36 odst. 1 a odst. 3 trestního řádu nejsou vymezeny zákonem. Posouzení důvodů je svěřeno v přípravném řízení státnímu zástupci a dále soudu. Toto posouzení závisí především na konkrétních individuálních okolnostech ovlivňujících způsobilost obviněného se náležitě hájit.

¹⁰² Slovník spisovného jazyka českého. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: <https://bara.ujc.cas.cz/ssjc/search.php>

¹⁰³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*, cit. dílo, str. 608 - 610

¹⁰⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 2. vydání, str. 1849 - 1858

Nejvyšší soud v usnesení konstatoval: „*Jestliže soudní praxe shledala pochybnosti o způsobilosti náležitě se hájit ve smyslu § 36 odst. 2 tr. ř. u obviněných hluchých, slepých, hluchoněmých, němých, s vadami řeči nebo těžce nemocných, kteří jsou po utrpeném úrazu v kómatu nebo v jiném obdobném stavu hospitalizováni v nemocnici, anebo u obviněných, kteří neumí číst nebo psát, apod. [...], pak obdobně tomu je i obviněných přestárých a umístěných v zařízeních sociální péče, neboť jde o osoby obdobně handicapované.*“¹⁰⁵

Z výše uvedeného lze shrnout, že za přestárlou osobu můžeme považovat osobu vysokého věku, která navíc může být fyzicky či psychicky postižená či bezbranná, popřípadě může být umístěna v zařízení sociální péče, protože již nezvládá péči o sebe samou a nedokáže se postarat o své záležitosti.

V souvislosti s vymezením termínu přestárlá osoba považují za nutné zmínit na tomto místě legální definici osoby vysokého věku, která byla novelou č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony, s účinností k 1. 4. 2017 nově zařazena do kategorie zvlášť zranitelných obětí, které uvádí zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o obětech trestných činů“). Zranitelnost osob vysokého věku je spatřována ve snížení jejich životního elánu a sociálních kompetencí, neopatrnosti, osamělosti a v tělesné slabosti.¹⁰⁶

Otázkou ovšem zůstává, koho můžeme za onu osobu vysokého věku považovat, neboť zákon o obětech trestných činů věkovou hranici žádným způsobem nestanovuje. Důvodová zpráva k zákonu č. 57/2016 Sb. ovšem odkazuje na § 42 písm. h) trestního zákoníku, který uvádí jako obecně přitěžující okolnost, je-li trestný čin spáchán ke škodě osoby vysokého věku. Podle ustálené trestní praxe se osobou vysokého věku rozumí příjemce starobního důchodu a osoba ve věku od 60 let, pokud jí nárok na starobní důchod nevznikl.¹⁰⁷

Jak uvádějí *Gřivna* a *Válková*, explicitní vymezení konkrétní věkové hranice by přispělo k vyšší míře právní jistoty a odkazují v tomto smyslu na právní úpravu na Slovensku,

¹⁰⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011

¹⁰⁶ VENGLÁŘOVÁ, Martina. *Senioři. Příloha časopisu POLICISTA*. 2007. č. 6, str. 1-3. [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/3MY5f>

¹⁰⁷ *Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony – Zvláštní část - K bodům 3 až 5 (§ 2 odst. 4)*

a to konkrétně na ustanovení § 127 odst. 3 zákona č. 300/2005 Z.z., trestný zákon, který pro své účely považuje za osoby vyššího věku takové osoby, které dosáhly věku 60 let.¹⁰⁸

Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb. uvádí, že rozšíření kategorie zvlášť zranitelných obětí o osoby vysokého věku vychází ze skutečnosti, že se senioři čím dál častěji stávají oběťmi nejrůznějších trestných činů (nejčastěji majetkového charakteru).¹⁰⁹ Důvodová zpráva dále zdůrazňuje, že vyšší zranitelnost osob vysokého věku z hlediska sekundární viktimizace nelze generalizovat na celou skupinu, protože vysoký věk sám o sobě není důvodem pro zvláštní zacházení. Tímto důvodem jsou především průvodní znaky vysokého věku biologické nebo sociální povahy, jejichž výskyt je u každého velmi individuální. Z tohoto důvodu je potřeba zkoumat vysoký věk a jeho vliv u každého a každém případě zvlášť a individuálně.¹¹⁰

S tímto pojetím zcela souhlasím a jsem toho názoru, že je nutno upřednostnit individuální přístup ke každému člověku, neboť u každého se průvodní znaky stáří objevují v odlišné míře a v odlišném věku. V tomto případě nemůže zákonodárce z povahy věci generalizovat a stanovit konkrétní věkovou hranici vysokého věku, i když tím do jisté míry upozadí princip právní jistoty.

Na závěr kapitoly nelze nezmínit rozdělení období stáří, které uvádí odborná literatura. Stáří rozděluje na období raného stáří a tzv. pravého stáří, za které se pokládá období života po 75. roku života.¹¹¹

3.1 Výslech ve speciální výslechové místnosti

Jak bylo zmíněno v kapitole 1.3 o přípravě výslechu, jednu z klíčových rolí ve vedení výslechu hraje vnější prostředí, v němž se výslech odehrává. Výslech tak zcela běžně probíhá v kanceláři vyslychajícího, ve zdravotnickém zařízení, v místě zaměstnání nebo bydliště vyslychaného.

Vedle práv zaručených trestním řádem mají zvlášť zranitelné oběti podle zákona o obětech trestných činů speciální práva, k nimž mimo jiné patří i právo na ochranu, respektive na citlivý a šetrný přístup během výslechu. Účelem těchto speciálních opatření je především zabránění

¹⁰⁸ GŘIVNA, Tomáš, VÁLKOVÁ, Helena. *Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017*. Trestněprávní revue. 9/2017. Praha. 2017. str. 195. Dostupné z: <https://1url.cz/gMY5d>

¹⁰⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb. K bodům 3 až 5 (§ 2 odst. 4)

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada Publishing. 2013. str. 267

prohlubování stresu a psychické zátěže oběti a zamezení vzniku sekundární viktimizace (druhotné újmy) v důsledku způsobu vedení výslechu. Z těchto důvodů mají zvláště zranitelné oběti právo, aby byly vyslyšány ve speciálních výslechových místnostech.

Čírtková k výhodám výslechu obětí ve speciální výslechové místnosti uvádí: *"Je velmi důležité, aby výslech nebyl pro oběť ještě více stresující záležitostí, než nutně je. Oběť si musí vzpomínat na nepříjemné věci, ale všechny ostatní faktory, které by ji mohly stresovat, můžeme mít pod kontrolou. Jestliže je minimalizujeme, přispějeme k tomu, aby si oběti například vybavily větší detaily."*¹¹²

Speciální výslechovou místnost můžeme charakterizovat jako „vhodně uspořádané a technicky vybavené pracoviště vyslyšajícího zajišťujícího zajišťující maximální autenticitu celého výslechu a jeho přesnou dokumentaci za současného prohloubení záruk zákonnosti.“¹¹³. Němec dále uvádí, že sice jedná o výslechovou místnost, ale její nedílnou součástí jsou i další místnosti, které umožňují její faktický provoz. Jde tedy o vzájemně technicky propojený soubor místností (tzv. pohovorová – výslechová místnost, technická a monitorovací místnost, čekárna a v některých případech i herna pro děti), které umožňují týmovou práci při provádění výslechů bez rušivých vlivů na výslech.¹¹⁴

Výslechové místnosti jsou vybaveny nábytkem, nevypadají jako strohé kanceláře, ale spíše jako obývací pokoj, v němž se nachází pomůcky pro vedení výslechu či navázání a formování kontaktu s vyslychanou osobou. Místnost je snímána kamerami a obraz je přenášen do zařízení v technické místnosti, v níž mohou být přítomny další osoby jako je advokát, sociální pracovník nebo státní zástupce.¹¹⁵

V současné době existuje v České republice 68 speciálních výslechových místností, které jsou zřízeny u každého Krajského ředitelství Policie České republiky. Největší počet speciálních výslechových místností (10) je u Krajského ředitelství ve Středočeském kraji, následuje kraj Ústecký (8) a Jihomoravský (7). V roce 2018 zde bylo uskutečněno 2 557 výslechů.¹¹⁶

¹¹² *Otevření speciální výslechové místnosti*. [cit. 2019-10-23]. Dostupné z: <https://www.polac.cz/g2/view.php?aktualit/vyslech/foto.html>

¹¹³ NĚMEC, Miroslav. *Kriminalistická taktika pro policisty a studenty Policejní akademie ČR v Praze*, op. cit. str. 386

¹¹⁴ NĚMEC, Miroslav. *Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti*. Praha: Policejní akademie ČR. 2003. str. 45

¹¹⁵ *Otevření speciální výslechové místnosti* [cit. 2019-10-23] Dostupné z: <https://www.polac.cz/g2/view.php?aktualit/vyslech/foto.html>

¹¹⁶ Odpověď na dotaz autorky prostřednictvím elektronické korespondence Odboru tisku tisku a prevence Policejního prezidia České republiky ze dne 11. 3. 2019

4. Zvláštnosti výslechu přestárlých osob

Stáří je biologické období života, které je charakteristické úbytkem tělesných i duševních sil.¹¹⁷ Z tohoto důvodu musí mít vyslyšající osoba na paměti, že staré osoby mohou vykazovat různá specifika ve sféře vnímání a paměti, která mohou mít větší či menší vliv na průběh výslechu a na důvěryhodnost výpovědi. Od těchto zvláštností by se měl odvíjet přístup k vyslyšchané staré osobě, komunikace s ní a celkové vedení výslechu. S ohledem na tyto faktory by měl vyslyšající v první řadě přizpůsobit komunikaci potřebám vyslyšchané osoby. Zásadně tak platí pravidlo, které uvádějí *Matiášek, Soukup a Bárta*: „...tyto jejich zvláštnosti je nutné ve výslechové praxi chápat a respektovat jako odlišnost jejich psychiky a nesnažit se „přesvědčit je“, což je prakticky velmi těžké, a naopak spíše se takový postupem vyvolá vytvoření záporného postoje, tzv. stařecké svéhlavosti“¹¹⁸.

Jak bylo již výše řečeno, průvodní znaky stáří a jejich intenzita jsou u každého člověka velmi individuální stejně jako věk, v němž se objevují. Z tohoto důvodu je ještě více než při běžném výslechu velmi důležitý individuální přístup vyslyšajícího ke každé vyslyšchané staré osobě. Pokud není vyslyšající upozorněn na tato specifika před výslechem (např. členem rodiny vyslyšchané osoby nebo jejím právním zástupcem), zjišťuje je většinou během prvního kontaktu s vyslyšchanou osobou, tedy ještě před započítím samotného výslechu, při přivítání vyslyšchané osoby a představení se, popřípadě až v monologické části výslechu.

Zvláštnosti či okolnosti, které mohou značně komplikovat výslech, lze rozdělit do dvou skupin podle jejich původu. První skupinu lze charakterizovat jako změny přirozeně vzniklé stářím, které mají za následek oslabení funkce vnímání a paměti, ale existují bez ohledu na to, zda bude osoba vyslyšchána či nikoliv. Jedná se především o poruchy funkce smyslových orgánů, (nejčastěji nahluchlost, krátkozrakost či dalekozrakost), které samy o sobě znesnadňují vnímání (kriminální) situace přestárlou osobou. V důsledku toho jsou zapamatované skutečnosti pouze částečné a neurčité, výpověď je nespolehlivá a objevuje se tak problém (ne)věrohodnosti výpovědi.

Další zvláštnosti souvisí především s vnímáním a pamětí, respektive se schopností zapamatovat a vybavit si určitou situaci či osobu a s oslabováním paměťové stopy.

¹¹⁷ MATIÁŠEK, SOUKUP, BÁRTA. *Výslech a psychologie*, cit. dílo. str. 120

¹¹⁸ MATIÁŠEK, SOUKUP, BÁRTA. *Psychologie a výslechová praxe*, op.cit. str. 66

V důsledku slábnutí funkce smyslových orgánů dochází k útržkovitému a zlomkovitému zapamatování faktů.¹¹⁹ Z důvodu oslabování paměťové stopy u starých lidí bývá často jejich výslech prováděn jako neodkladný a neopakovatelný úkon podle ustanovení § 158a trestního řádu. Jak bylo detailně popsáno v kapitole 2.2.2 o změnách paměti ve stáří, mnoho osob vysokého věku vykazuje poruchy především krátkodobé paměti.

Zajímavá je také problematika paměti u očitých svědků vysokého věku. V těchto případech záleží, z jakého hlediska je paměť přestárlého očitého svědka posuzována. Co se týče zapamatování a vybavování detailů kriminální události, dokážou si vybavit méně podrobností než mladí svědkové. Rovněž schopnost starších očitých svědků identifikovat tvář podezřelého vykazuje drobné zhoršení. Tato skutečnost však může být eliminována tím, že svědek pozoruje pachatele déle a má příležitost vidět pachatele z více úhlů. (*„Elderly eyewitnesses’ memory performance depends heavily on how their memory is assessed. ... Older subjects’ ability to identify a suspect’s face also shows little impairment. ... This effect may be migrated if they are provided with a rich, multiperspective view of the suspect’s face.“*¹²⁰)

Problémy se zapamatováním a asociací obličejů a jmen potvrzuje i *Matoušková* a dodává, že se tento problém projevuje zejména při rekognici.¹²¹

Matiášek, Soukup a Bárta připomínají v souvislosti s paměťí problematiku tzv. klamů paměti (neboli konfabulace). Mezi nejzávažnější považují klamy paměti o časové lokalizaci, časového sledu a trvání události.¹²² Staré osoby často nedokážou zasadit událost do určitého časového okamžiku, nedokážou odhadnout dobu jejího trvání a zřídka zvládnou určit časovou souslednost děje. Časové mezery pak navíc přestárlé osoby zaplňují smyšlenými fakty.¹²³ Tato skutečnost výrazně ovlivňuje věrohodnost a důkazní sílu výpovědi.

Kromě výše uvedených klamů paměti se mohou vyslyšající setkat i s bájivou lhavostí na straně vyslyšaných, která může být zapříčiněna stařeckou demencí nebo jiným onemocněním. Mnohdy se však nemusí jednat vysloveně o bájivou lhavost. Osoby vysokého věku se umí před cizími lidmi, obzvláště před lidmi, které pro ně představují autoritu, velmi věrohodně přetvařovat, čímž zkreslí svou výpověď a výrazně ovlivní její věrohodnost.

¹¹⁹ MATOUŠKOVÁ. *Aplikovaná forenzní psychologie*, op.cit. str. 268

¹²⁰ STARRETT, Paul. *Interview & Interrogation with eyewitness evidence*. USA – California: LawTech Publishing Group. 2004. Str. 341 [cit. 2019-11-26]. Dostupné z: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/bsl.2370130303?purchase_referrer=onlinelibrary.wiley.com&tracking_action=preview_click&r3_referer=wol&show_checkout=1

¹²¹ MATOUŠKOVÁ. *Aplikovaná forenzní psychologie*, cit. dílo. str. 268

¹²² MATIÁŠEK, SOUKUP, BÁRTA. *Psychologie a výslechová praxe*, op.cit. str. 67

¹²³ MATOUŠKOVÁ. *Aplikovaná forenzní psychologie*, cit. dílo. str. 268

Mnohdy se vyslychajici osoby mohou setkat s výraznou precitlivělostí, mrzutostí a úzkostlivostí přestárlé osoby. Ve stáří může docházet ke změnám osobnosti, respektive ke změnám povahových rysů osoby. Takové změny se mohou projevit i během výslechu, konkrétně v podobě egocentrismu, lakotnosti, ztráty soudnosti nebo panovačnosti. Někdy se mohou ze strany vyslychané osoby objevit oplzlé výrazy nebo opětovné vyprávění historek a anekdot.¹²⁴ Je však nutné vyvarovat se stereotypizaci – některé přestárlé osoby jsou bystré a dokážou poskytnout plnohodnotné odpovědi na otázky vyslychajícího, některé mohou být naopak podivínské a nevrle. V takovém případě obzvláště záleží na schopnostech a vytrvalosti vyslychající osoby. („*However, be wary of stereotyping the elderly. There are a whole lot of older folks who are sharp as a tack and can provide quality responses to questions. They may be a bit eccentric or cantankerous, truly testing your skills and perservance.*“¹²⁵)

Druhá skupina zvláštností, na kterou je třeba brát zřetel, má svůj původ ve výslechu jako takovém. Výslech je často pro vyslychanou osobu (a to nejen pro přestárlou osobu) velkým stresem, obzvláště v případech, kdy je tato osoba v postavení poškozeného. I z tohoto důvodu se nedoporučuje během výslechu využívat stavu emocionálního napětí přestárlé osoby, neboť by tento stav mohl vést ke zhoršení aktuálního zdravotního stavu přestárlé osoby.¹²⁶

V takové chvíli se navíc mohou o to více projevit výše uvedené změny osobnosti a povahy. S touto možností by měly být vyslychajici osoby srozuměny. V souvislosti s nevrlostí a podrážděností starých osob je vyslychajícím osobám doporučováno nepoukazovat na vnitřní rozpory ve výpovědi přestárlé osoby, což by mohlo vyvolat konflikt mezi vyslychajícím a vyslychanou osobou.¹²⁷ Vyslychaná osoba by tak mohla ztratit důvěru ve vyslychajícího a mohla by s ním přestat spolupracovat.

Další zvláštností, na kterou si musí vyslychajici dát pozor, jsou neverbální projevy vyslychaného. V první části této práce bylo zmíněno, že neverbální projevy vyslychaného mohou vyslychajícímu pomoci průběžně vyhodnocovat pravdivost a věrohodnost výpovědi. U přestárlých osob však toto pravidlo neplatí bezvýjimečně.

¹²⁴ Ibid, str. 67

¹²⁵ STARRETT, Paul. *Interview & Interrogation with eyewitness evidence*. USA – California: LawTech Publishing Group. 2004. Chap. 3 Psychological issues – Elderly. str. 59

¹²⁶ KONRÁD, NĚMEC, NOVOTNÝ. *Vybrané otázky teorie a praxe výslechu*, cit. dílo. str. 72

¹²⁷ Ibid.str. 72

Přestárlé osoby mají často zautomatizované určité neverbální či paraverbální projevy, které i v reakci na určitý podnět nevědomky opakují. Vyslychající většinou nezná obvyklé projevy vyslychaného, pokud s nimi není dopředu seznámen. Proto je nutné, aby vyslychající v případě určitých odchylek posoudil a ověřil jejich příčinu.¹²⁸

Významným problémem a velkým nebezpečím hrozcím při výslechu přestárlých osob je jejich vysoká sugestibilita, tedy ovlivnitelnost. Ani v tomto případě nelze generalizovat, staří lidé mohou být velmi sugestibilní, někteří ovšem mohou být během výslechu k vyslychajícímu a ostatním osobám přítomným u výslechu krajně nedůvěřiví. Staří lidé jsou snadno ovlivnitelní především lidmi, které dobře znají, kterým důvěřují nebo naopak lidmi, kteří pro ně představují autoritu a ke kterým chovají respekt a úctu. Sugestibilitu kromě vysokého věku silně ovlivňuje i míra inteligence vyslychané osoby. Obecně platí, že s vyšší inteligencí sugestibilita klesá.¹²⁹ U výslechů obecně platí zákaz pokládání sugestivních otázek – tedy manipulativních otázek, jimiž vyslychající vyjadřuje svůj postoj k věci a navádí vyslychanou osobu ke konkrétní odpovědi. Je tedy na vyslychající osobě, aby si dávala mimořádný pozor na pokládání sugestivních otázek a sugestivní ovlivňování vyslychané osoby. *Matiášek, Soukup a Bárta* upozorňují v této souvislosti na fakt, že čím déle výslech trvá, tím více je vyslychaná přestárlá osoba náchylná k sugesci.¹³⁰

Na nebezpečí sugescie musí být pamatováno i v případech, kdy se vyslychající snaží přestárlé osobě poskytnout pomoc s vybavením si zdánlivě zapomenutého. Autoři uzavírají, že vyvarování se sugestivních otázek, zvolení otázek odpovídajících psychické úrovni vyslychané přestárlé osoby, předem promyšlené a formulované otázky a správně zvolená délka trvání výslechu, patří mezi základní předpoklady správně vedeného výslechu.¹³¹

Na všechny výše uvedené zvláštnosti musí myslet vyslychající osoba již při přípravě výslechu. V první řadě by měla proběhnout analýza osobnosti vyslychané osoby. Vyslychající by se měl zaměřit především na celkový zdravotní stav přestárlé osoby včetně jejího duševního zdraví a stavu. Lze doporučit, aby si vyslychající zjistil informace o rodinném zázemí vyslychané osoby, jejích zálibách, bývalém zaměstnání a v neposlední řadě o jeho obvyklém chování a hodnotách, které uznává. Informace lze získat studiem písemných materiálů a evidencí, šetřením nebo krátkým rozhovorem před započítím samotného výslechu.¹³²

¹²⁸ KONRÁD, NĚMEC, NOVOTNÝ. *Vybrané otázky teorie a praxe výslechu*, op.cit. str. 69

¹²⁹ ČÍRTKOVÁ. *Policejní psychologie*, op.cit. str. 305

¹³⁰ MATIÁŠEK, SOUKUP, BÁRTA. *Výslech a psychologie*, op.cit., str. 121

¹³¹ MATIÁŠEK, SOUKUP, BÁRTA. *Psychologie a výslechová praxe*, op.cit., str. 67

¹³² KONRÁD, NĚMEC, NOVOTNÝ. *Vybrané otázky teorie a praxe výslechu*, op. cit. str. 65

Všechny zjištěné údaje a poznatky musí vyslychající konfrontovat během obsahové přípravy s předmětem výslechu a vzít v úvahu, co mohla vyslychaná osoba vnímat a jak své zážitky dokáže reprodukovat. S tím souvisí i již zmíněná příprava a detailní formulace jednoduchých a konkrétních otázek, jíž se vyvaruje nebezpečí sugesce vyslychané osoby.

Z výše popsaného vyplývá, že na osobu vyslychajícího jsou kladeny velké nároky. Kromě výše uvedených požadavků bývá doporučováno, aby mezi vyslychajícím a vyslychaným nebyl velký věkový rozdíl. Přiměřený věkový rozdíl může příznivě působit na psychiku vyslychaného – má pocit, že si povídá s někým stejně zkušeným, kdo rozumí jeho problémům a potřebám. Nejdůležitějším požadavkem je ale podle mého názoru ten, aby si byl vyslychající vědom specifik a potřeb přestárých osob a na ně během výslechu dbal. *Konrád, Němec a Novotný* zmiňují inteligenci vyslychajícího jako souhrn duševních schopností, kterými je možno dosáhnout cíle výslechu.¹³³ Autoři dále zdůrazňují nutnost trpělivosti vyslychající osoby vzhledem k obšírnosti vyprávění přestárých osob. Trpělivost, takt a klid během interakce s přestárými osobami považují ze své vlastní zkušenosti za základní předpoklad bezproblémové komunikace s těmito lidmi.

Během technické a organizační přípravy výslechu by měl vyslychající rovněž zvolit vhodné místo pro uskutečnění výslechu. Pokud to dovoluje zdravotní stav vyslychané osoby, může výslech proběhnout standardně na policejním oddělení. V tomto případě je však nutné vhodným způsobem zajistit přítomnost vyslychané osoby. U přestárých lidí je teorií doporučován osobní kontakt, písemné předvolání může přestárlou osobu vystrašit, případně mu nemusí vůbec porozumět. V případě, že má přestárlá osoba zdravotní komplikace, výslech je vhodné provádět v jejím domácím prostředí nebo zdravotnickém zařízení, kde přestárlá osoba pobývá. Mimo fyzickou námahu, kterou přesuny nepochybně představují, se zamezí většímu stresu a dezorientaci vyslychané osoby.

Matoušková doporučuje vyslychajícímu po skončení výslechu požádat o potvrzení o zdravotním stavu vyslychané osoby před výslechem, během něj a po jeho skončení. Toto potvrzení představuje nejefektivnější obranu proti případným námitkám a stížnostem obviněného nebo jeho obhájce proti způsobilosti přestárlé osoby vnímat a chápat smysl výslechu.

134

¹³³ Tamtéž. str. 67

¹³⁴ MATOUŠKOVÁ. *Aplikovaná forenzní psychologie*, cit.dílo. str. 268

5. Výsledková praxe

V této části se diplomová práce zabývá reálnými poznatky a zkušenostmi z výsledkové praxe a jejich následnou komparací s požadavky a nároky, které na výsledky přestárých osob klade teorie. Zvolené metody sběru dat byly dvě. První z nich byl standardizovaný polostrukturovaný rozhovor. Jeho prostřednictvím respondenti odpovídali na předem připravené otázky, byl však ponechán prostor pro případné doplňující otázky. Druhou metodu představuje dotazníkové šetření za účelem zjištění dat od většího počtu respondentů.

5.1 Polostrukturovaný rozhovor s policistkou

Metodou polostrukturovaného rozhovoru mi poskytla své poznatky a zkušenosti z výsledkové praxe policistka, která slouží u Policie ČR 4 roky. Své zkušenosti a praxi získala převážně na územním odboru Praha – venkov – jih. V současné době působí na Obvodním ředitelství v Praze. Rozhovor proběhl osobně dne 14. 8. 2019, byl zaznamenán a následně přepsán do elektronické podoby.

1) Vedení výsledků tvoří velkou část Vaší práce. Setkáváte se s výsledky starých lidí?

Ano, výsledky vedu odhadem 15krát do měsíce. S výsledky starých lidí se setkávám poměrně často, senioři jsou totiž velmi často oběťmi majetkové trestné činnosti. Občas se stává i to, že senior je naopak pachatelem drobných krádeží. V takových případech však bývá hlavní příčinou fakt, že seniorům zkrátka nezůstávají peníze z důchodu. Dalšími příčinami může být duševní porucha spojená se stářím jako je Alzheimerova choroba nebo stařecká demence. Staří lidé bývají ale i oznamovateli (domnělé) trestné činnosti. Nejčastěji se objevují oznámení ohledně rušení nočního klidu nebo sousedských sporů.

2) Na výsledek se musíte v první řadě připravit – znát skutkový děj, připravit si otázky, na které se potřebujete zeptat. Liší se příprava na výsledek starých lidí od přípravy na běžný výsledek?

Musím přiznat, že příprava na výsledek musí být velmi rychlá, a to z důvodu velkého nedostatku policistů a kvůli velkému množství oznámení a podnětů od veřejnosti. Důkladnější příprava musí proběhnout v případě, kdy se jedná o výsledek podezřelého.

3) Jste připravená na to, že vyslychaná stará osoba bude mít určitá specifika, kterým budete muset přizpůsobit styl vedení výslechu a komunikaci s ní?

Tyto zvláštnosti a specifické potřeby u starých lidí předpokládám. Většinou ale dopředu nevím, jak je na tom senior s pamětí nebo jestli nemá oslabenou funkci smyslových orgánů. To zjišťuji až při prvním kontaktu s vyslychaným, tedy ještě před započítím samotného výslechu, popřípadě záhy po jeho zahájení.

Vždy se ale u tohoto typu výslechu snažím mluvit nahlas a více artikulovat. Potřeby vyslychaných seniorů jsou ale velmi individuální. V jednom případě jsem vyslychala staršího pána, kdy jsem rovněž předpokládala, že by mohl špatně slyšet. Po zahájení výslechu mi pán řekl, že nemusím tolik křičet.

Kromě problémů se sluchem se často objevují i problémy se zrakem, proto je v takovém případě nutné, abych vyslychanému přečetla nutné dokumenty, protože sám to nedokáže. V mnoha případech je pak nutné poučení a práva vyslychaného laicky přetlumočit, protože úřednickému jazyku staří lidé zkrátka nerozumí. Je-li potřeba při výslechu něco psát, je potřeba psát velkými písmeny, aby je vyslychaná osoba dokázala přečíst.

4) Kde z Vaší zkušenosti nejčastěji probíhají výslechy starých osob?

Pokud jsou staří lidé dobře pohybliví a nemají žádná nebo minimální fyzická omezení, probíhají výslechy na policejním oddělení. Když mají vyslychaní nějaká omezení, často je na oddělení vozí jejich děti nebo příbuzní. Pokud jsou vyslychaní v postavení poškozeného, jejich děti, které je doprovází, mohou být u výslechu přítomny.

5) Staré osoby patří mezi zvlášť zranitelné oběti, které mohou být mimo jiné vyslychány ve speciální výslechové místnosti. Setkala jste se s takovým výslechem?

S výslechem ve speciální výslechové místnosti jsem se setkala jen v případě dětí, u starých osob jsem se s ním neseťkala, ani jsem se o takovém případě od kolegů neslyšela.

6) Jak je to s časovou náročností výslechu starých osob, liší se od běžných výslechů?

Z mých zkušeností není v časové náročnosti žádný zásadní rozdíl, oba typy výslechů trvají přibližně stejně dlouho. Někdy může být výslech pro starou osobu velmi unavující nebo stresující. Výslech je možné přerušit, ale není to časté. Každopádně je možné pozvat si osobu na doplnění podání vysvětlení nebo výslech opakovaně, například pokud se vyskytnou nové důkazy. Není to ale žádoucí.

7) Máte na oddělení speciálně vyškoleného policistu na výslech starých osob? Dbá se na to, aby staré osoby vyslychali starší policisté?

U nás na oddělení žádný speciálně vyškolený policista na tento typ výslechů není a neznám ani žádné oddělení, kde by někdo takový byl. Většinou staré osoby vyslychá jakýkoliv policista, který má zrovna čas a kapacitu.

8) Absolvujete jako policisté nějakou přípravu nebo školení na vedení výslechů starých osob, popřípadě existují nějaké metodiky?

Žádné školení podobného typu jsem neabsolvovala. Jediná dílčí příprava na výslechy starých lidí proběhla během základní odborné přípravy, kde byl zdůrazňován pouze hlasitý projev vyslychajícího. Existují stanovené postupy při výslechu týraných žen, obětí trestných činů nebo dětí. S metodikou výslechu starých osob jsem se osobně nikdy nesetkala, nejsou stanoveny ani žádné konkrétní zásady, kterými by se policista mohl řídit. Já se snažím být empatická, řídím se zdravým selským rozumem a tím, že výslech by měl být co nejpříjemnější pro obě strany. V těžkých případech je policistům k dispozici policejní psycholog, který by na požádání poskytl radu s přístupem vůči vyslychanému.

9) Jak navazujete kontakt se starou osobou, jak si získáte její důvěru?

Snažím se chovat se ke starší osobě zdvořile, s úctou a respektem. Pozdravím, představím se a snažím se navodit přátelskou atmosféru a pak pozvolna přecházím k samotnému výslechu. Projev je na rozdíl od běžných výslechů hlasitější, pomalý,

více artikuluji a v případě potřeby zopakují kladenou otázku. Často totiž starý člověk nerozumí nebo neslyší otázku, ale bojí se nebo je mu trapné požádat o její zopakování. V tomto je výslech velmi náročný, člověk se snaží vše jednoduše vysvětlit, aby zamezil přílišné zmatenosti vyslýchané staré osoby.

10) Co považujete za největší překážku, která se objevuje u výslechu starých osob?

To je velmi individuální. Jak už jsem zmínila, častou komplikací bývá oslabená funkce smyslových orgánů, strach a zmatenost vyslýchaného. Za velký problém považuji hlavně časovou zmatenost, kdy má stará osoba všechny události slité do jedné, nedokáže děj zasadit do určitého časového horizontu. Staří lidé si často zapamatují jen nepodstatné detaily z události a podstatné skutečnosti jim tak unikají. Řešila jsem případ starého pána, kterému se cizí muž vloupal do domu. Než pán stihl zareagovat, pachatel utekl. Starý pán viděl pachatele pouze zezadu, nedokázal o něm nic říct – nebyl schopný popsat barvu vlasů, výšku. Jediné, co si zapamatoval, byla barva jeho kalhot.

Dalším případem byl starší manželský pár, do jejichž domu se vnučil cizí muž a vylákal z nich vysokou částku peněz. Oba manželé poskládali samostatně indentikit, ale jejich indentikity se ani v nejmenším neshodovaly.

Staří lidé mají z mé zkušenosti špatnou krátkodobou paměť, mnohem lépe jim funguje ta dlouhodobá. U některých výslechů se objevuje to, že vyslýchaná osoba začne mluvit o svém mládí a obsírně vypráví o věcech, které nejsou podstatné pro výslech. Staří lidé jsou rádi, že si mají s kým popovídat a z tohoto důvodu se může výslech hodně protáhnout.

Další překážkou nebo spíše odchylkou od běžných výslechů je to, že od starých lidí nelze požadovat to, co od lidí v produktivním věku. Mám tím na mysli elektronické údaje, e-maily apod. S tím souvisí i to, že veškeré písemnosti musí být doručovány jen v listinné podobě, často se jim dokumenty nosí domů. Velkým problémem bývá zjistit od starých osob jejich telefonní číslo. Mají ho většinou uložené ve svém mobilním telefonu, se kterým ale neumí moc pracovat, v tu chvíli jim musíme pomoci i s takovou zdánlivě běžnou věcí.

5.2 Polostrukturovaný rozhovor s právním zástupcem

U výslechu je zpravidla přítomen vyslýchající a vyslýchaný. Přítomny však mohou být i další osoby jako je státní zástupce, soudce nebo právní zástupce vyslýchané osoby. V této kapitole budou uvedeny poznatky právního zástupce z výslechu poškozené osoby vyššího věku.

Jedná se o případ 88leté ženy (dále uváděna jako „poškozená“), která se stala obětí podvodu. Poškozená má základní vzdělání, nikdy nebyla vdaná, ani neměla děti a žila v domě se svým bratrem, na kterého byla silně citově vázána. Jeho smrt ji silně traumatizovala. Pár dní po smrti bratra nechal obviněný poškozenou podepsat kupní smlouvu na dům, který měla s bratrem v podílovém spoluvlastnictví a v němž žila. Poškozená smlouvu podepsala, vlastnické právo přešlo na obviněného, avšak kupní cenu obviněný nezaplatil. Rozrušená poškozená se obrátila na své vzdálené příbuzné s tím, že podepsala nějaké dokumenty, ale neví, z jakého důvodu je podepsala a bojí se, že se musí odstěhovat.

Znaleckými posudky z oboru zdravotnictví, odvětví psychologie a psychiatrie bylo zjištěno, že poškozená trpí lehkou mentální retardací, má obtíže s krátkodobou pamětí a obtíže s výbavností. Znalecké posudky dále konstatovaly, že poškozená je zvýšeně sugestibilní a důvěřivá, snadno podlehne názorům ostatních lidí a je emočně labilní. Ve stresových a emočně vypjatých situacích dochází k dezorganizaci myšlení a v důsledku snížené intelektové kapacity pak dochází k nepřesnostem v úsudku.

Na základě znaleckých posudků bylo zahájeno občanskoprávní řízení o omezení svéprávnosti. Svěprávnost poškozené byla omezena a soud jí ustanovil opatrovníka.

Právní zástupce poškozené byl přítomen u výslechu paní poškozené jak v přípravném řízení, tak v hlavním líčení. Své poznatky z výslechů poškozené mi právní zástupce poskytl prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru. Právní zástupce byl svou mandantkou zbaven mlčenlivosti. Rozhovor proběhl osobně dne 31. 10. 2019, byl zaznamenán a následně přepsán do elektronické podoby.

- 1) První výslech poškozené proběhl v přípravném řízení. Byli policisté na výslech připraveni, byli seznámeni se skutkovým stavem? Neseznamovali se se spisem až během výslechu?**

Policisté byli na výslech připraveni, vykazovali podrobnou znalost věci. Je však nutné zmínit, že výslech byl prováděn v zásadě jako jeden z prvních vyšetřovacích úkonů.

- 2) Kde výslech probíhal - na policejním oddělení v běžné kanceláři, ve výslechové místnosti nebo jinde?**

Výslech probíhal na základě žádosti poškozené, učiněné prostřednictvím právního zástupce, v současném bydlišti poškozené, tedy v domě s pečovatelskou službou. Výslechu se účastnili dva policisté a soudkyně (zcela určitě však jiná soudkyně, než která byla předsedkyní senátu v hlavním líčení). Zajímavostí je, že výslech poškozené byl v danou chvíli prováděn jako neodkladný a neopakovatelný úkon dle ustanovení § 158a trestního řádu.

- 3) Byli policisté informováni o zdravotním a psychickém stavu poškozené (např. věděli, že špatně slyší, má špatnou paměť, je na tom psychicky špatně po smrti bratra)? Zajímali se o tyto okolnosti aktivně sami nebo jste je jako právní zástupce poškozené informoval z vlastní iniciativy?**

Ano, policisté i soudkyně o tomto byli informováni. Informace jsem podával já před začátkem vlastního výslechu. Neptali se mě, byla to moje iniciativa. O pravdivosti mých slov se všichni zúčastnění přesvědčili záhy po zahájení výslechu, poškozená byla zvýšeně emociální, plačtivá, rozrušená.

- 4) Jak se policisté k poškozené chovali, byli empatičtí? Nechávali jí na odpověď a na přemýšlení dostatek času, byli trpěliví? Mluvili na ni nahlas, artikulovali, aby jim dobře rozuměla?**

Policisté i paní soudkyně byli velmi empatičtí. Přistupovali k poškozené citlivě při vědomí jejích psychických problémů a poruch, a rovněž při vědomí stále živé (nezpracované) vzpomínky na smrt bratra. Komunikace s paní poškozenou byla ovšem chvílemi velmi obtížná, chvílemi se zcela ztrácela v čase a její myšlenky někdy nedávaly moc smysl.

5) Vytknul byste policistům nějaký jejich postup, popřípadě vytknul jste jim něco přímo během výslechu?

Nevzpomínám si, že bych policistům cokoliv vytýkal nebo je na něco upozorňoval. Jednali zcela v souladu s trestním řádem.

6) Protože šlo o neodkladný úkon, byla zde přítomná i paní soudkyně. Musela do výslechu nějak zasahovat?

Paní soudkyně občas vznesla dotaz, ale výslech primárně vedl policejní vyšetřovatel.

7) Pokud můžete srovnat s běžnými výslechy zdravých dospělých lidí, vyzoroval jste nějaké rozdíly v chování, přístupu vyslychajících osob?

Ano, přístup k poškozené byl citlivější, lidštější, podobný přístupu k dětem.

8) Co se týče vyslychajícího policisty, vzpomenete si, jak byl odhadem starý?

Tipoval bych, že vyslychajícímu policistovi mohlo být lehce přes 40 let.

9) Výslech musel být podle protokolu v jednu chvíli kvůli rozrušení paní poškozené přerušen. Co se dělo během toho přerušení – snažili jste se ji nějak uklidnit, rozptýlit?

K přerušení došlo v souvislosti s rozrušením způsobeným vyvoláním vzpomínek na smrt bratra. V tu chvíli všichni přítomní plačící paní poškozenou uklidňovali,

že je v bezpečí a po ukončení výslechu již nebude muset na nic odpovídat (což se ukázalo jako nepravdivé).

- 10) Jak byste naopak posoudil chování paní poškozené? Důvěřovala policistům nebo byla naopak nedůvěřivá? Staří lidé jsou obecně více sugestibilní, platí to podle Vás i o paní poškozené, ať už to vyplývá přímo z průběhu výslechu nebo z jednání s ní?**

Paní poškozená byla velmi důvěřivá ke všem zúčastněným, které viděla (s výjimkou) mě prvně v životě. Souvislost s věkem je možná, ale větší váhu bych možná přikládal snížené inteligenci poškozené.

- 11) Jaká byla podle Vás největší překážka pro vedení výslechu (myslím tím třeba špatnou paměť, odbíhání od tématu, špatný sluch...). Z výzkumů vyplývá, že staří lidé mají lepší dlouhodobou paměť až v extrémním slova smyslu, najednou začnou vyprávět o dětství, o rodičích. Vyskytlo se něco podobného i tady?**

Výslech byl velmi problematický hlavně ze dvou důvodů. Tím prvním byla větší či menší dezorientovanost paní poškozené (pletla si roky, měsíce, místa) a druhým důvodem neschopnost opustit vzpomínky na skon bratra (respektive události mu předcházející), které paní poškozenou silně traumatizovaly, ale pro objasnění věci nebyly až tak důležité. Paní poškozená rovněž začala vyprávět o svém mládí, o seznámení s rodinou obviněného apod.

- 12) I když první výslech proběhl jako neodkladný a neopakovatelný úkon, proběhl v řízení před soudem ještě jeden výslech – rovněž v pečovatelském domě, kde paní poškozená pobývá. Kde přesně tady proběhl její výslech?**

Výslech v hlavním líčení proběhl na zcela stejném místě jako výslech v přípravném řízení – v pokoji paní poškozené v domě s pečovatelskou službou.

13) Paní poškozená v pečovatelském domě již nějakou dobu pobývala, vyzoroval jste, že výslech v jejím přirozeném prostředí pro ni byl lepší v tom smyslu, že byla v prostředí, které znala, kde se cítila bezpečně a nemusela nikam cestovat?

Určitě. Byl to hlavní důvod, proč jsem žádal ve všech řízeních (i v opatrovnické věci) o výslech paní poškozené přímo v pečovatelském domě, kde to dobře zná. Jednak z důvodu, že by pro ni cestování k soudu do města bylo fyzicky namáhavé, ale především z důvodu psychiky.

5.3 Shrnutí a zhodnocení rozhovorů

Cílem obou rozhovorů bylo poznat blíže výslechovou praxi v případech, kdy jsou vyslýchány přestárlé osoby. Rozhovor s policistkou, pro kterou je výslech v podstatě rutinní záležitostí, byl zaměřen na dlouhodobou praxi a zkušenosti s výslechy přestárlých osob. Z rozhovoru vyplynulo, že výslech staré, potažmo přestárlé osoby není výjimečný a policista se s ním může setkat poměrně často, ať už proto, že jsou přestárlé osoby oběťmi (majetkové) trestné činnosti nebo samy trestnou činností oznamují, popřípadě mohou být i pachatelé.

Rozhovor potvrdil nejčastější problémy, kterým policisté musí během výslechu přestárlých osob čelit – oslabená funkce smyslů, narušená paměť, časová dezorientace, strach, odbíhání od tématu výslechu, zdlouhavé vyprávění o nepodstatných věcech a celková zmatenost. Výslechy přestárlých osob nejčastěji probíhají na policejním oddělení, výslechy ve speciální výslechové místnosti nejsou obvyklé. Rozhovor naopak neprokázal, že by výslech osob vysokého věku vedli primárně vyslýchající ve věku blízkému věku vyslýchávaného. Výslech provádí policista, který má čas a kapacitu bez ohledu na jeho věk.

Projev policisty je oproti běžným výslechům pomalejší a hlasitější, vhodná je také výraznější artikulace. Policista by měl být v případě výslechu přestárlé osoby empatický, chápavý, trpělivý a vytrvalý. Navození přátelské a lidské atmosféry pomáhá zmírnění stresu a strachu vyslýchávané osoby ze samotného výslechu, popřípadě samotné úřední osoby.

Za znepokojující však považuji fakt, že v případech, kdy je možná příprava výslechu, není ani přesto prováděna. Příprava by vyslýchajícímu umožnila kromě jiného alespoň částečné poznání osobnosti vyslýchávané osoby a její potřeby, které je během výslechu nutné zohlednit a dbát na ně, což by bylo i pro vyslýchanou osobu příjemnější.

Nevyhovující je dále fakt, že na výslech přestárlé osoby není počítáno s větší časovou dotací. Už jen díky tomu, že reakce a chápání přestárlých osob mohou být značně zpomalené, se může výslech oproti běžnému výslechu výrazně protáhnout. Je potřeba, aby nebyl vyslýchající v časové tísní a aby nebyl nervózní z délky trvání výslechu, protože by z tohoto důvodu mohl i nevědomky naléhat na vyslýchanou osobu, kterou by nátlak a spěch znervóznil a výslech by mohl skončit neúspěchem. Na druhou stranu je nutné vyvarovat se příliš dlouhému trvání výslechu, které může zapříčinit větší sugestibilitu vyslýchané přestárlé osoby.

Policisté neabsolvují žádná školení nebo přípravu na výslechy přestárlých osob kromě dílčí přípravy v rámci základní odborné přípravy policistů (ZOP). Přístup k vyslýchaným přestárlým osobám tedy závisí čistě na nich, na jejich uvážení a empatii. Bylo by vhodné, aby policisté prošli psychologickým školením, kde by jim byla vysvětlena specifika, která s sebou vysoký věk přináší a jimiž se přestárlé osoby vyznačují a bylo by jim dále vysvětleno, jaký přístup a způsob komunikace je vhodné zvolit. Takové školení by mohla do jisté míry nahradit i metodika přístupu či výslechu přestárlých osob, která, jak ukázal rozhovor, dosud nebyla vytvořena.

Druhý rozhovor byl zaměřen na konkrétní zkušenost právního zástupce vyslýchané přestárlé ženy a jeho pohled na práci vyslýchajících policistů. Policisté byli podle slov právního zástupce na výslech připraveni v tom smyslu, že byli znalí skutkového děje a měli připravené otázky. Na druhou stranu policisté evidentně nepočítali s případnými problémy, které by mohly být spojené s vysokým věkem vyslýchané ženy. O jejím fyzickém i psychickém stavu je musel z vlastní iniciativy informovat její právní zástupce. I přes tuto počáteční neznalost je nutné ocenit empatický a citlivý přístup k vyslýchané všech osob zúčastněných na výslechu.

I tento rozhovor poukázal na teorii zdůrazňovaná specifika přestárlých osob, jako je odbíhání od tématu, vyprávění o dětství a mládí a časová zmatenost. V tomto případě byla tato specifika umocněna traumatizujícím zážitkem v podobě smrti blízké osoby. Vyslýchaná osoba nedokázala mluvit k předmětu výslechu, neustále se vracela k osobní tragédii, což vedlo k velkému rozrušení, výslech musel být přerušen a přítomné osoby musely vyslýchanou osobu uklidnit. Lze poukázat i na zmiňovanou sugestibilitu vyslýchané osoby. Paní poškozená byla vůči osobám přítomným u výslechu velmi důvěřivá, a to i přes to, že většinu z nich viděla poprvé v životě.

Psychickou zátěž z výslechu v tomto případě zcela jistě zmírnil fakt, že výslech poškozené proběhl v pečovatelském domě, kde vyslýchaná žena žije. Výslech proběhl přímo v jejím pokoji, díky čemuž bylo zamezeno větší dezorientaci a psychické a fyzické zátěži způsobenou přesunem

na policejní oddělení, které jsou pro osobu vysokého věku bezpochyby velmi náročné a vyčerpávající. Žádost o provedení výslechu v místě pobytu vyslychané ovšem musel vznést až její právní zástupce, iniciativa nepřišla od vyslychajících policistů.

5.4 Dotazníkové šetření

Cílem dotazníkového šetření bylo analyzovat postupy vyslychajících během výslechu přestárých osob, přípravu na tyto výslechy a zjistit největší problémy, se kterými se vyslychající během těchto výslechů nejčastěji potkávají.

Respondenty byli výhradně příslušníci Policie ČR. Dotazník byl sdílen prostřednictvím sociálních sítí, otázky byly tedy zodpovídaný v elektronické podobě. Respondenti byli seznámeni s tématem a cílem této diplomové práce.

Celkově dotazník zodpovědělo 23 policistů, z toho 20 mužů a 3 ženy, kteří u Policie ČR odsloužili v průměru 7 let. Policisté, kteří dotazník zodpověděli, vykonávají službu v hlavním městě Praha, ve Středočeském, Jihomoravském, Ústeckém, Plzeňském a Zlínském kraji.

Je nutné podotknout, že se jedná pouze o malý reprezentativní vzorek a z odpovědí tak nelze činit obecné závěry. Odpovědi respondentů však představují náhled do praktického provádění výslechů přestárých osob.

Respondenti (dále také jako „Rx“) odpovídali na následující otázky:

1. Setkal/a jste se, případně vedl/a jste výslech přestárle osoby?
2. Připravujete se na výslech přestárle osoby, je tato příprava případně odlišná od přípravy na výslech zdravé dospělé osoby?
3. Necháváte si na výslech přestárle osoby více času, počítáte s tím, že takový výslech může trvat déle?
4. Jakým způsobem navazujete kontakt s vyslychanou osobou, jak si získáte její důvěru?
5. Je Vaše chování a vystupování jiné během výslechu přestárle osoby než během ostatních výslechů? Je Vaše komunikace s těmito lidmi odlišná?
6. Jaký je největší problém, kterému čelíte během výslechu přestárých osob?
7. Je na oddělení, na kterém sloužíte, speciálně vyškolený policista na výslechy přestárých osob? Máte na oddělení, popřípadě setkali jste se někdy s metodikou výslechu starých osob, popřípadě absolvovali jste školení, kde jste byli poučeni, jak postupovat při výslechu starých osob?

1. otázka

S výslechem přestárlé osoby se setkalo 20 policistů, nejedná se tedy o výjimečnou a ojedinělou situaci, s níž by se setkalo jen pár příslušníků.

2. otázka

Druhá otázka byla zaměřena na to, zda výslechu předchází příprava a na její případná specifika. U této otázky se objevily protichůdné odpovědi. V jedenácti případech policisté uvedli, že se na běžný výslech ani na výslech přestárlé osoby nepřipravují. V ostatních případech policisté uvedli, že se na výslech připravují. Někteří z nich odpověděli, že se připravují dokonce více než na běžný výslech.

R5: *„Při přípravě na výslech vždy kladu důraz na individualitu každého člověka, kdy výslech přizpůsobím jeho chování, chápání a dalším faktorům.“*

R10: *„V drtivé většině se na samotný výslech ani nedá nějak zvlášť připravit, jelikož oznamovatel může přijít kdykoliv, takže záleží na zkušenosti policistů, kteří mají zrovna v ten den službu. Nejdůležitější při samotném výslechu je trpělivost a tolerance.“*

R14: *„Hodně záleží na tom, v jakém postavení je starší osoba (např. poškozená, prověřovaná). V případě postavení prověřovaného bych řekl, že se policista nijak speciálně nepřipravuje oproti výslechu se zdravým dospělým člověkem.“*

R18: *„Jak se to vezme. Výslech staré osoby má většinou formu neodkladného a neopakovatelného úkonu. Tedy příprava na něj obsahuje načasování výslechu se státním zástupcem i se soudcem. S tím souvisí i příprava věcí souvisejících s výpovědí (rekognice, rekognice podle fotografií, příprava protokolu - předvyplnění základních částí protokolu, protože čas u výslechu starých lidí hraje velkou roli.) Dříve se objeví únava, jejich pozornost klesá každou minutou, jejich chuť svědčit - vypovídat klesá každým okamžikem. Výslech sám pak není nutné nijak zvlášť připravovat. Jen je třeba klást otázky tak, aby na ně byla jednoduchá odpověď, protože starý člověk už nedokáže se svou myslí to, co člověk mladý.“*

Za velmi znepokojivý považuji fakt, že se někteří policisté na výslech nepřipravují. Lze samozřejmě pochopit důvody, které k tomu vedou - personální nedostatek či velké množství případů a výslechů, nelze je však omlouvat. Pokud to případ umožňuje, policista by měl být na výslech bezpodmínečně připravený, a to jak v podobě znalosti události a skutkového stavu, tak v podobě znalosti osobnosti vyslychané osoby, jejích zvláštností a specifických potřeb. Připravenost policisty výslech zrychlí a policista se může více soustředit na komunikaci s vyslychaným a na jeho potřeby. Znalost věci a příprava otázek na výslech může zamezit nutnosti opakovat výslech například z důvodu, že policistu k případu něco napadne až po provedení výslechu. Zvláště u výslechů přestárých osob není opakování výslechu nebo jeho doplňování žádoucí.

Za vynikající považuji výše zmíněnou přípravu v podobě předvyplnění základních částí protokolu a přípravy jednoduchých otázek, na něž bude rovněž jen jednoduchá odpověď. Taková (administrativní) příprava ušetří vyslychajícímu během samotného výslechu čas, který může věnovat přímo vyslychanému a do jisté míry předchází tomu, že vyslychaná osoba bude při výslechu unavená a nesoustředěná.

3. otázka

Třetí otázka se zabývala délkou výslechu přestárých osob. Kromě jednoho policisty všichni odpověděli tak, že dopředu počítají s tím, že budou na výslech potřebovat více času.

R18: „*Ano, zpravidla je nutné klást otázky tak, aby na ně byla jednoduchá odpověď. Proto je otázek víc a výslech zabere více času.*“

R21: „*To je individuální, termíny na výslechy si domlouvám telefonicky a pokud vyhodnotím, že reakce vyslychaného jsou pomalejší, přizpůsobím si tomuto i dobu výslechu.*“

Zcela souhlasím se skutečností, že na výslech přestárle osoby je nutné ponechat si více času. Může se objevit mnoho překážek, které zabrání rychlému průběhu výslechu. Na tomto místě je nutné zmínit potřebu velké trpělivosti, kterou musí vyslychající osoba

prokázat. Chápání, pohotovost a reakce staré osoby mohou být velmi pomalé, vyslyšající bude nucen otázky opakovat, musí tak ale činit zdvořile, bez poznámek a bez nátlaku na rychlou odpověď. Je nutné nechat vyslyšchané přestárlé osobě čas na přemýšlení a odpověď. Na druhou stranu s větší délkou výslechu se pojí větší únava, sugestibilita a nepozornost vyslyšchané osoby. Je tedy neefektivní, aby byl výslech přehnaně dlouhý.

4. otázka

Čtvrtá otázka se zaměřovala na navázání kontaktu, vztahu s přestárlou osobou a na získání její důvěry. Ve velkém počtu se objevily odpovědi v tom smyslu, že navázání kontaktu s přestárlou osobou se neliší od navazování kontaktu se zdravou dospělou osobou. V ostatních případech se opakovaly odpovědi jako je vstřícnost, zdvořilý pozdrav, empatie, pokora, dobrá nálada.

R4: *„Je třeba se chovat lidsky, přátelsky, nápomocně, ne z pozice úřední osoby s tím, že jejich problém je pro mě pouze práce.“*

R8: *„Zeptám se na zkušenosti ze života. S osobou chci navázat vztah, aby se mi zcela při výslechu otevřela.“*

R14: *„V případě osoby poškozené je potřeba se pokusit navodit přátelskou atmosféru a vcítit se do situace poškozeného. Další věcí je, že někteří starší lidé se celý život udržují, a to jak z hlediska zdravého životního stylu, tak i neustálého samovzdělávání se. Tudiž i v pokročilém věku může výslech probíhat jako se zdravou dospělou osobou.“*

R18: *„Většinou již při příchodu na policejní oddělení - pomoc do schodů, nabídka "lepší" židle, nabídka nápoje.“*

Slušný pozdrav a vstřícnost považují za naprostou samozřejmost při navazování kontaktu. V případě starých osob je na místě i úcta a empatie a pochopení, obzvláště v případě poškozených. Oceňují přístup policisty, který vyslyšchané osobě dává najevo,

že její problém není pouze jeho práce, ale opravdu ho zajímá a chce jí pomoci. Ukázková je rovněž pomoc do schodů, pokud má vyslýchaná osoba nějaká omezení.

Otázka na určité životní zkušenosti nebo zážitky může být určitě dobrou cestou, ale je zde riziko, že se ještě před započítím samotného výsledku vyslýchaná osoba zapovídá a bude vzpomínat na dobu a události, které s předmětem výsledku nesouvisejí. Zaměřit se vzápětí na událost, již se výsledek týká, může být velmi obtížné.

5. otázka

Pátá otázka se zabývala chováním vyslychajícího a způsobem jeho komunikace s vyslychanou osobou. Drtivá většina odpovědí se shodovala v tom, že se komunikace s přestárlou osobou vyznačuje hlavně pomalým a hlasitým projevem a artikulací. Policisté zdůrazňují rovněž potřebu trpělivosti z jejich strany. Někteří policisté dále zmiňují nutnost jednoduchého projevu bez cizích názvů nebo takových slov, kterým by vyslychaná osoba nerozuměla.

R5: „Ke starším osobám během výsledku vystupují s maximální úctou. Komunikace je rozdílná oproti mladším osobám - pomalý, zjednodušený a hlasitý projev. V kritických situacích opakují otázku vícekrát.“

R6: „Ano, s některými starými lidmi je potřeba mluvit hlasitěji, někdy je zase potřeba nepoužívat tolik cizích slov nebo výrazů, které jsou starým lidem neznámy (např. technologické zkratky).“

Hlasitým a pomalým projevem a zřetelnou artikulací nelze určitě nic zkazit, lze je měnit a přizpůsobovat během celého výsledku. Je nutné ocenit, že si policisté uvědomují, že (někteří) staří lidé neznají cizí slova, odborné či technologické výrazy a zkratky a snaží se jim ve svém projevu vyhýbat.

Souhlasím také s tím, že je nutné volit jednoduché a krátké otázky, jejichž význam vyslychaný snadno pochopí a na které dokáže odpovědět. Zopakování otázky by u těchto výsledků mělo být také naprosto samozřejmé, souvisí zejména s již zmiňovanou trpělivostí a tolerancí.

6. otázka

Šestá otázka směřovala ke zjištění největších překážek a problémů na straně vyslychaného, se kterými se policisté během výslechů přestárých osob potýkají.

R4: *„Rozbíhavost myšlenek, velká míra stresu z jednání s "úřadem" a v případě postavení poškozeného i ze samotné události.“*

R6: *„Častým problémem jsou nemoci, které mají za následek zkreslení reality z pohledu vyslychané osoby (např. Alzheimer, stařecká demence, apod.).“*

V odpovědích policistů se objevila všechna specifika přestárých osob problémy při výslechu, které byly popsány v teoretických částech této diplomové práce. Za největší problém policisté považují špatnou paměť vyslychaného a hned vzápětí nedoslýchavost. Dále se objevovaly odpovědi ve smyslu odbíhání od tématu, nesoustředěnost, opakování nepodstatných věcí, strach a náchyllost k emočním reakcím.

Mimo to se v odpovědích objevil i strach vyslychané osoby z uniformy, úřední osoby a stres z úředního jednání jako takového. Vyslychaný je proto velmi nervózní, úzkostlivý a nedokáže se uvolnit.

7. otázka

Sedmá otázka mířila ke zjištění, zda jsou na policejních odděleních napříč kraji v České republice speciálně vyškolení policisté na výslech přestárých osob a zda mají policisté k dispozici metodiku vedení výslechu přestárých osob. V obou případech byly všechny odpovědi negativní, nebyla zjištěna existence žádného speciálně vyškoleného policisty ani speciální metodiky.

R10: *„ Dle mého není třeba žádné metodika. Je zcela logické, že ke starším osobám je třeba se chovat více tolerantně s pokorou, úctou a trpělivostí.“*

Dotazníkové šetření nepotvrdilo ani existenci metodiky výslechu přestárých osob, ani skutečnost, že by na policejních odděleních existovali speciálně vyškolení policisté pro výslechy přestárých osob.

Podle mého názoru je ovšem nutné, aby osoby, které výslechy vedou, měly alespoň základní znalosti psychologie, aby byl výslech prováděn správně. K osvětě by mohla vést právě metodika výslechu přestárých osob.

5.5. Náměty a doporučení

Náměty a doporučení obsažené v této práci vzešly ze závěrů polostrukturovaných rozhovorů a dotazníkového šetření a byly vytvořeny s ohledem na omezený reprezentativní vzorek respondentů.

Rozhovory a dotazníkové šetření nabídly náhled do praktického provádění výslechů přestárých osob a ukázaly, že se policisté při vedení výslechů přestárých osob řídí především zdravým selským rozumem, zásadami slušnosti a potřebou empatie. Šetření navíc odhalilo, že policisté neprochází žádnou odbornou přípravou na vedení výslechů přestárých osob a ani nemají k dispozici žádnou metodiku, kterou by se mohli řídit.

Z těchto důvodů se jako nejefektivnější opatření, které by mělo být přijato, jeví odborné školení policistů, kterým by policisté měli projít již během základní odborné přípravy. Školení by měl vést ideálně (policejní) psycholog, který by policisty srozumitelně seznámil se specifiky, která s sebou stáří a vysoký věk přináší a s tím, jak se tato specifika mohou projevit během výslechu. Policisté by během školení měli být poučeni, jak s přestárými osobami navázat kontakt, jak si získat jejich důvěru a jak s nimi komunikovat. Nepochybně existuje mnoho zkušených policistů, kteří si s výslechem přestárých osob vědí rady, na druhou stranu jistě existují i takoví, kteří s mnoha přestárými osobami nepřišli do osobního styku a nevědí, jaké zvláštnosti u nich mohou čekat. Výslech přestárých osob je velmi náročná činnost, která klade velké nároky na znalosti a schopnosti vyslychající osoby. Výslechy přestárých osob jsou velmi rozmanité, každý výslech přestáré osoby může být úplně jiný, neboť u každé přestáré osoby se vyskytují individuální rozdíly v projevech stáří, zdravotním a duševním stavu. Kvůli těmto skutečnostem nelze jednoznačně určit jednotnou metodu pro všechny výslechy přestárých osob. Z těchto důvodů je naléhavě nutná důsledná odborná příprava v podobě školení nebo kurzu pro policisty.

Podobnou úlohu jako školení by jistě plnila i metodika výslechu přestárých osob, která podle zjištění vzešlého z dotazníkového šetření dosud nebyla vyvinuta. Metodika má oproti školení tu výhodu, že by byla policistům k dispozici kdykoliv.

Jak ukázal rozhovor, existuje např. metodika výslechu dětí nebo týraných žen. Tyto typy výslechů rovněž patří mezi velmi obtížné a náročné pro vyslyšající osobu, metodika výslechu přestárých osob je tedy nasnadě.

Během zpracování této diplomové práce vyšlo najevo, že zvláštnostem výslechů přestárých osob není v současné době věnována velká pozornost. Svědčí o tom i poměrně malý počet monografií a prací, které by se tomuto tématu detailněji věnovaly. Povědomí o projevech stáří, respektive zvláštnostech přestárých osob a jejich specifických potřebách se začíná ve společnosti pomalu zvyšovat a díky demografickému stárnutí je jen otázkou času, než bude tato problematika (nejen) v rámci výslechů detailněji rozpracována.

Přes neexistenci metodiky výslechu přestárých osob lze vymezit následující zásady, pravidla a doporučení, které by vyslyšající osoby měly dodržovat a od nichž by se neměly během přípravy a průběhu samotného výslechu odchýlit:

- Vyslyšající osoba musí být znalá všech potenciálních zvláštností, které se u přestárle osoby mohou v důsledku stárnutí a stáří objevit. Vyslyšající osoba musí těmto zvláštnostem přizpůsobit své chování, způsob a taktiku vedení výslechu. Je vhodné, aby výslech přestárle osoby vedl zkušený vyslyšající, který se s tímto typem výslechu již setkal.
- Vyslyšající osoba má v případě potřeby možnost využít pomoc osoby se speciálním vzděláním (např. policejního psychologa), se kterou může svůj postup a případnou psychologickou pomoc vyslyšchanému konzultovat.
- Vyslyšající osoba musí dodržovat zásady slušného a zdvořilého chování, k přestárle osobě by měla chovat úctu a respekt a musí být za všech okolností taktní.
- Vyslyšající osoba musí mít na paměti, že mezi přestárlymi osobami jsou individuální rozdíly v projevech stáří, proto by měla vůči každé přestárle osobě zaujmout individuální přístup a postoj.
- Vyslyšající osoba vhodným způsobem naváže kontakt s přestárlou osobou a získá si její důvěru, například krátkým přátelským rozhovorem před započítím samotného výslechu.
- Vyslyšající osoba projevuje dobrou náladu a navodí přátelskou atmosféru, aby eliminovala stres a strach přestárle osoby.
- Vyslyšající osoba musí zaujmout lidský a citlivý přístup, musí být empatická a tolerantní.

- V případě potřeby musí vyslychající osoba mluvit hlasitě a pomalu, zřetelně vyslovovat.
- Vyslychající osoba musí být velmi trpělivá, klidná a musí přestárlé osobě ponechat dostatek času na pochopení otázky, přemýšlení a na odpověď. V případě nutnosti zopakuje vyslychané osobě položenou otázku, případně ji vysvětlí nebo přeformuluje.
- Vyslychající osoba pokládá přestárlé osobě předem připravené krátké a jednoduše formulované otázky bez prvků sugesce.
- Umožňuje-li to případ, provede vyslychající osoba důkladnou přípravu na výslech. V rámci této přípravy provede všechna opatření, aby poznala osobnost přestárlé osoby, její zdravotní a duševní stav, rodinné zázemí, záliby, dřívější zaměstnání apod.
- V rámci přípravy zvolí vyslychající osoba vhodné výslechové prostředí a s tím spojené předvolání přestárlé osoby.
- Vyslychající osoba si ponechá na výslech dostatek času, ovšem s vědomím skutečnosti, že se přestárlá osoba rychle unaví a s postupem času stoupá míra její sugestibility.

Závěr

Výslech přestárých osob představuje velmi náročnou kriminalistickou metodu, která vykazuje četné zvláštnosti od výslechu zdravých dospělých jedinců. Vzhledem k demografickému stárnutí společnosti a s ohledem na skutečnost, že se osoby vysokého věku často stávají oběťmi trestné činnosti, se jedná o velmi aktuální problematiku.

Tato práce se snažila přiblížit biologické, psychické a sociální změny, které s sebou může stáří přinášet a které se mohou během výslechu projevit. U přestárých osob se může objevit mnoho projevů stárnutí a stáří, kterým vyslychající osoba musí uzpůsobit své chování, taktiku vedení výslechu a způsob vyhodnocení výpovědi. Mezi přestárými osobami se však vyskytují individuální rozdíly, tudíž nelze stanovit typizovaný postup pro vedení výslechů přestárých osob. Tato skutečnost se promítá do nároků, které je bezesporu nutné klást na vzdělání, schopnosti a vnímavost vyslychajících osob.

Diplomová práce se zabývá požadavky a nároky, které na výslechy přestárých osob, jejich vedení a na vyslychající osoby klade kriminalistická věda a odborná literatura. Zjištěné poznatky byly konfrontovány se zkušenostmi a postřehy právního zástupce a příslušníků Policie České republiky z výslechové praxe. Z polostrukturovaných rozhovorů a dotazníkového šetření lze vyvodit závěr, že se policisté při vedení výslechů přestárých osob řídí toliko zdravým rozumem a nemají k dispozici žádnou metodiku nebo pravidla, kterých by se během tohoto typu výslechu měli držet. Policisté rovněž neabsolvují žádnou odbornou přípravu a nejsou v oblasti interakce s přestárými osobami, respektive v oblasti vedení výslechu přestárých osob systematicky vzděláváni.

Z těchto důvodů byly v této diplomové práci navrženy náměty a doporučení, které by zajistily osvětu policistů v oblasti výslechů přestárých osob, a dále zásady a pravidla, které by měly vyslychající osoby během přípravy na výslech a během samotného výslechu respektovat. Vzdělávání a osvěta vedoucí ke znalosti faktů a pravidel psychologie a především psychologie stárnutí, je podstatným předpokladem toho, aby byl výslech ze strany vyslychající osoby veden profesionálně a s úctou s ohledem na všechny potřeby vyslychané přestárlé osoby.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

- BOUKALOVÁ, Hedvika. *Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. 2012. ISBN 978-80-7308-409-7
- BRICHČÍN, Slavoj. *Soudní psychiatrie a sexuologie pro studenty Policejní akademie ČR*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze. 2016. ISBN 978-80-7251-456-4
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: Příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing. 2017. ISBN 978-80-247-2014-2
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2004. ISBN 80-86473-86-4
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2015. 2. rozšířené vydání. ISBN 978-80-7380-581-4
- DUŠEK, Karel, VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, Alena. *Diagnostika a terapie duševních poruch*. Praha: Grada Publishing. 2015. 2. přepracované vydání. ISBN 978-80-247-9855-4
- DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů v domovech pro seniory*. Praha: Grada Publishing. 2012. ISBN 978-80-247-4138-3
- GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kolektiv. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer. 2014. 4. rozšířené vydání. ISBN 978-80-7478-614-3
- HOUBOVÁ, Drahomíra a kol. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2008. ISBN 978-80-7380
- HROZENSKÁ, Martina a kol. *Sociální práce so staršími lidmi a jej teoreticko-praktické východiská*. Martin: Vydavatelství Osveta. 2008. ISBN 978-80-8063-282-3
- MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004. 2. vydání. ISBN 80-7179-878-9
- KLEVETOVÁ, Dana, DLABALOVÁ, Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing. 2008. ISBN 978-80-247-2469-9
- KONRÁD, Zdeněk, NĚMEC, Miroslav, NOVOTNÝ, František. *Vybrané otázky teorie a praxe výslechu*. Praha: Policejní akademie ČR. 2008. ISBN 978-80-7251-294-2
- KONRÁD, Zdeněk, PORADA, Viktor, STRAUS, Jiří, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika: Teorie, metodologie a metody kriminalistické techniky*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2014. ISBN 978-80-7380-535-7
- KUČERA, Václav a kol. *Metodika výslechu prostřednictvím videokonferenčního zařízení v trestním řízení*. Policie ČR: Úřad Služby kriminální policie a vyšetřování. 2. vydání.
- MATIÁŠEK, Jan, BÁRTA, Bohumil, SOUKUP, Jaroslav. *Výslech a psychologie*. Praha: Orbis. 1966
- MATIÁŠEK, Jan, SOUKUP, Jaroslav, BÁRTA, Bohumil. *Psychologie a výslechová praxe*. Praha: Orbis. 1968

- MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada Publishing. 2013. ISBN 978-80-247-4580-0
- MLÝNKOVÁ, J. *Péče o staré občany: Učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing. 2011. ISBN 978-80-247-3872-7.
- NEHLS, Michael. *Alzheimer se dá léčit: Návrat do zdravého života*. Praha: EUROMEDIA. 2015. ISBN 978-80-7549-257-9
- NĚMEC, Miroslav. *Kriminalistická taktika pro policisty a studenty Policejní akademie ČR v Praze*. Praha: ABOOK. 2017. ISBN 978-80-906974-0-9
- NĚMEC, Miroslav a kol. *Teorie a metodologie kriminalistiky pro magisterské studium I. díl: Aktuální problémy kriminalistické teorie*. Praha: ABOOK. 2018. ISBN 978-80-906974-1-6
- NĚMEC, Miroslav. *Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti*. Praha: Policejní akademie ČR. 2003. ISBN 80-72-51-141-6
- SPURNÝ, Joža. *Psychologie výslechu*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2010. ISBN 978-80-7380-153-3
- STRAUS, Jiří a kolektiv. *Kriminalistická taktika*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2008. 2. vydání. ISBN 978-80-7380-095-6
- STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. České vydání. Praha: nakladatelství Portál, s.r.o. 1999. ISBN 80-7178-274-2
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5
- ZVĚŘOVÁ, Martina. *Alzheimerova demence*. Praha: Grada Publishing. 2017. ISBN 978-80-271-0561-8

Odborné časopisy

- BROWN, Richard E. *Hebb and Cattell: The Genesis of the Theory of Fluid and Crystallized Intelligence*. *Frontiers in Human Neuroscience*. December 2016. [cit. 2019-04-01] Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5156710/pdf/fnhum-10-00606.pdf>
- COHEN, Gillian, FAULKNER, Dorothy Mary. *Age Differences in Source Forgetting: Effects on Reality Monitoring and on Eyewitness Testimony*. *Psychology and Aging*. Vol. 4. No. 1. April 1989. [cit. 2019-04-01] Dostupné z: <https://1url.cz/0MY5Z>
- GŘIVNA, Tomáš, VÁLKOVÁ, Helena. *Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017*. *Trestněprávní revue*. 9/2017. Praha. 2017. Str. 195. [cit. 2019-10-22] Dostupné z: <https://1url.cz/gMY5d>
- VENGLÁŘOVÁ, Martina. *Senioři*. Příloha časopisu *POLICISTA*, 2007, č. 6, str. 1-3. [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/3MY5f>

Seznam použitých internetových zdrojů

Elderly eyewitnesses [cit. 2019-11-21].

Dostupné z: <http://criminal-justice.iresearchnet.com/forensic-psychology/elderly-eyewitnesses/>

Otevření speciální výslechové místnosti [cit. 2019-10-23].

Dostupné z: <https://www.polac.cz/g2/view.php?aktualit/vyslech/foto.html>

STARRETT, Paul. Interview & Interrogation with eyewitness evidence. USA – California: LawTech Publishing Group. 2004. [cit. 2019-11-26]. Dostupné z:

https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/bsl.2370130303?purchase_referrer=onlinelibrary.wiley.com&tracking_action=preview_click&referrer=wol&show_checkout=1

Sociální gerontologie a geriatrie: studijní text. Vysoká škola polytechnická Jihlava: Katedra sociální práce. [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <http://www.vspj.cz/ISBN/Opory%20-%20V%C5%A0PJ/Soci%C3%A1ln%C3%AD%20gerontologie%20a%20geriatrie%20%20Gabrielov%C3%A1%20Jana%20%282017%29.pdf>

Slovník spisovného jazyka českého. [cit. 2019-07-23].

Dostupné z: <https://bara.ujc.cas.cz/ssjc/search.php>

Věková skladba obyvatel Česka se výrazně promění [cit. 2019-11-11].

Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekova-skladba-obyvatel-ceska-se-vyrazne-promeni>

Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité judikatury

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011

Seznam ostatních zdrojů

Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony

Zvláštnosti výslechu přestárých osob

Abstrakt

Diplomová práce pojednává o zvláštnostech výslechu přestárých osob. Práce analyzuje obecnou teorii výslechu, zvláštnosti výslechu přestárých osob a požadavky a nároky, které jsou při tomto druhu výslechu kladeny na vyslýchající osoby a za pomoci příslušníků Policie ČR prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru a dotazníkového šetření přináší náhled do provádění výslechů přestárých osob v praxi.

Tato diplomová práce si klade za cíl analyzovat zvláštnosti výslechu přestárých osob a ověřit, jaká je skutečná výslechová praxe a do jaké míry jsou teoretická doporučení a poučky pro vedení výslechu přestárých osob v praxi opravdu dodržovány.

První část diplomové práce se zabývá obecnou teorií výslechu a jeho charakteristikou z pohledu trestního práva, kriminalistiky a forenzní psychologie.

Druhá část práce se věnuje stáří, procesu stárnutí a především změnám, ke kterým v důsledku stáří dochází a se kterými se vyslýchající osoby mohou při výslechu přestáré osoby setkat.

Třetí část přináší definici přestáré osoby.

Čtvrtá část práce se zaměřuje na konkrétní zvláštnosti, jimiž jsou výslechy přestárých osob charakteristické.

Pátá část této diplomové práce nabízí náhled do výslechové praxe a přináší náměty a doporučení, jimiž by se měly vyslýchající osoby při vedení výslechu přestárých osob řídit.

Závěr obsahuje shrnutí výsledků analýzy a získaných poznatků z výslechové praxe.

Klíčová slova:

Výslech, přestárá osoba, stáří

The Specifics of Interrogation of the Elderly

Abstract

The diploma thesis deals with the specifics of interrogation of elderly. The thesis analyzes the general theory of interrogation, specifics of interrogation of elderly and requirements placed on interrogators in this kind of interrogation and with the help of members of the Police of the Czech Republic through semi-structured interview and questionnaire gives an insight to the interrogation of elderly in practice.

The aim of this thesis is to analyze the specifics of the interrogation of elderly and to verify what the actual interrogation practice is and if theoretical recommendations and guidelines for conducting the interrogation of the elderly are followed.

The first part of the thesis deals with the general theory of interrogation and its characteristics from the perspective of criminal law, criminalistics and forensic psychology.

The second part of the thesis deals with the old age, aging process and above all the changes that occur as a result of old age and with which the interrogator may encounter during the interrogation.

The third part provides the definition of an elderly person.

The fourth part of the thesis focuses on specific peculiarities that characterize the interrogation of elderly people.

The fifth part of this thesis offers an insight into the interrogation practice and brings suggestions and recommendations that should be followed by interrogators during the interrogation of elderly.

The conclusion summarizes the results of the analysis and the findings from the interrogation practice.

Key words:

Interrogation, elderly, old age